

เสรีภาพทางศีลธรรม(Moral Freedom)

เสรีภาพทางศีลธรรม(Moral Freedom) คือเป้าหมายทางปรัชญาของรูสโซ รูสโซได้ให้ความหมายของเสรีภาพทางศีลธรรมผ่านกระบวนการฟื้นฟูเสรีภาพของมนุษย์ภายใต้สังคมการเมือง ซึ่งในทางตรงของกระบวนการนี้ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมทางการเมือง เพราะฉะนั้นการทำความเข้าใจว่าเสรีภาพทางศีลธรรมคืออะไร และมีพัฒนาการอย่างไรจึงต้องพิจารณาผ่านบริบททางการเมือง

ในบทนี้ผู้เขียนต้องการจะอธิบายถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับนิยามและความสำคัญของเสรีภาพทางศีลธรรมของรูสโซ เพื่อชี้ให้เห็นถึงที่มาและปัญหาที่เกิดขึ้นกับมโนทัศน์ของรูสโซในเรื่องนี้ โดยจะแยกพิจารณาเป็น 4 ส่วนด้วยกันคือ ส่วนแรกจะพิจารณาเกี่ยวกับมโนทัศน์เรื่องเสรีภาพของรูสโซโดยพิจารณาถึงที่มาและความสำคัญของกระบวนการในการพัฒนาเสรีภาพภายในสังคม เนื่องด้วยเนื้อหาในส่วนนี้เกี่ยวข้องโดยตรงกับการนิยามและความหมายของเสรีภาพทางศีลธรรมในปรัชญาของรูสโซ ส่วนที่สองจะพิจารณาถึงบทบาทและความสำคัญของสัญญาประชาคม(Social Contract) เพราะข้อตกลงร่วมในสัญญาประชาคมจะช่วยให้เราเข้าใจกระบวนการบรรลุเสรีภาพทางศีลธรรมในพื้นที่ทางการเมืองซึ่งเป็นพื้นที่ของผู้ชาย โดยพิจารณาว่ามีคุณลักษณะใดบ้าง กระบวนการนี้จะเป็นพื้นฐานให้แก่การตีความเสรีภาพทางศีลธรรมของผู้หญิงในบทต่อไป ส่วนที่สามจะชี้ให้เห็นถึงบทบาทและความสำคัญของคุณธรรมที่มีผลต่อกระบวนการเรียกร้องเสรีภาพภายในสังคม เนื่องด้วยมนุษย์ไม่สามารถบรรลุศักยภาพสูงสุดของความเป็นมนุษย์ภายในสังคมได้ถ้าขาดมโนทัศน์เรื่องคุณธรรม เพราะฉะนั้นคุณธรรมจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนามนุษย์ให้บรรลุเป้าหมายของเสรีภาพทางศีลธรรมได้ และส่วนสุดท้ายผู้เขียนจะเสนอแนะของการตีความเสรีภาพทางศีลธรรมของรูสโซ

2.1 มโนทัศน์เรื่องเสรีภาพ

รูสโซเป็นนักปรัชญาคนหนึ่งที่ทำให้ความสำคัญกับเรื่องของเสรีภาพและพยายามเชื่อมโยงเรื่องของเสรีภาพกับงานเขียนทุกชิ้น โดยมีเป้าหมายที่จะตอบสนองการสร้างระบบสังคมและการเมืองที่ดีให้กับรัฐ รวมทั้งตอบสนองเป้าหมายสูงสุดของความเป็นมนุษย์

รูสโซมีความเชื่อว่า “มนุษย์ทุกคนเกิดมามีอิสระและไม่มีใครมีสิทธิหรืออำนาจเหนือคนอื่น”¹ และ “การละทิ้งเสรีภาพเท่ากับเป็นการละทิ้งความเป็นมนุษย์”²

ในสภาพธรรมชาติมนุษย์ทุกคนมีความเท่าเทียมกันโดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน รูสโซกล่าวว่าถ้าสมมุติว่าเราจะให้ใครสักคนมาเป็นทาสเราเรามีเหตุผลอะไรในการทำเช่นนั้น เนื่องด้วยสภาพของความเป็นทาสคือภาวะที่คนหนึ่งต้องพึ่งพาคนอื่น³ ซึ่งภาวะของการพึ่งพาคนอื่นนี้คือเงื่อนไขของมนุษย์ที่อยู่ในสภาพสังคมแล้ว ในสภาพธรรมชาติมนุษย์คือผู้กระทำการทางเสรีภาพ (free agent) ที่สามารถเลือกการกระทำของตนเองได้ โดยสามารถเลือกหรือปฏิเสธสัญญาอนุญาตของตนเองได้ด้วยตนเอง เป็นการแสดงออกถึงความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ⁴ ทำให้รูสโซเห็นว่าเสรีภาพของมนุษย์ในที่นี้คือการเป็นนายตนเองและไม่เป็นทาสคนอื่น

การเป็นนายของตนเองและไม่เป็นทาสคนอื่นในสภาพธรรมชาตินี้ไม่ได้อาศัยคุณลักษณะของภาวะทางร่างกายที่แข็งแกร่งกว่าคนอื่นจึงจะเป็นนายตนเองได้ แต่หมายถึงสิทธิและการเชื่อฟังตนเอง⁵ รูสโซกล่าวว่า

“มนุษย์ทุกคนเกิดมาเท่าเทียม ทุกคนจึงมีเสรีภาพและไม่เป็นทาสคนอื่น แม้ว่ามนุษย์จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันแต่ก็ไม่ได้แปลว่าการพึ่งพานี้คือภาวะของทาส การกล่าววามนุษย์ยอมยกตัวเองให้คนอื่นอย่างเปล่าๆ จึงเป็นสิ่งที่เหลวไหลและไม่อาจเข้าใจได้ การละทิ้งเสรีภาพจึงเท่ากับการละทิ้งความเป็นมนุษย์ซึ่งรวมไปถึงสิทธิและหน้าที่ของมนุษยชาติด้วยเช่นกัน”⁶

ดังนั้นเราอาจสรุปได้ว่าเสรีภาพในสภาพธรรมชาติของรูสโซ หมายถึงการเป็นนายตนเองและไม่เป็นทาสคนอื่น

¹ Roger D. Master (ed), Jean-Jacques Rousseau, On The Social Contract with Geneva Manuscript and Political Economy, translated by Master R. Judith, (New York: St. Martin's Press, 1978), Book 1 ch1 pp. 46.

² Ibid., ch4 pp. 50.

³ Roger D. Masters(ed)(tr), Jean-Jacques Rousseau: The First and Second Discourses, (New York: St Martin's Press, 1964), pp. 140.

⁴ Ibid., pp. 113.

⁵ Roger D. Master (ed), Jean-Jacques Rousseau, On The Social Contract with Geneva Manuscript and Political Economy, translated by Master R. Judith, (New York: St. Martin's Press, 1978), Book 1 ch 3 pp. 48.

⁶ Ibid., ch4 pp. 50.

2.1.1 พัฒนาการของมนุษย์ในสภาพสังคม

ใน Second Discourse ได้ชี้ให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันทางสังคมว่าเกิดขึ้นมาได้ อย่างไรก็ตาม รุสโซกล่าวว่าความไม่เท่าเทียมกันในสังคมนั้นเกิดมาจากความสามารถที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างมนุษย์ ซึ่งความไม่เท่าเทียมกันนี้มนุษย์มีตั้งแต่อยู่ในสภาพธรรมชาติหากแต่มนุษย์ในสภาพธรรมชาติไม่จำเป็นต้องพึ่งพาใครทำให้ความแตกต่างดังกล่าวไม่เกิดผลกระทบใดๆ แต่พอมนุษย์มารวมกันเป็นสังคมและเริ่มเจริญขึ้น มนุษย์ได้นำเอาแตกต่างทางความสามารถนี้มาใช้ความไม่เท่าเทียมกันจึงเกิดขึ้น ทำให้มนุษย์เริ่มมีความต้องการที่มากกว่าแค่ความต้องการที่แท้จริง(true need)ตามธรรมชาติ แรงกระตุ้นในการดำเนินชีวิตของมนุษย์จึงเปลี่ยนไป เริ่มมีความทะเยอทะยานและการแก่งแย่งกัน เกิดความคิดเกี่ยวกับเรื่องทรัพย์สิน(Property)ขึ้น นำมาสู่สภาพสังคมที่มีคนรวยและคนจน อย่างไรก็ตามในสภาพที่มีความแตกต่างนี้ไม่ได้หมายความว่าคนรวยจะมีเสรีภาพมากกว่าคนจน เพราะมนุษย์สูญเสียเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกันเมื่ออยู่ในสภาพสังคม คนจนต้องการเงินจากคนรวยในทางกลับกันคนรวยก็ต้องการแรงงานของคนจนด้วย นั่นเท่ากับว่าทุกคนต้องพึ่งคนอื่นด้วยกันทั้งนั้นไม่ว่าจะรวยหรือจน⁷

ในสภาพสังคมมนุษย์จำเป็นต้องปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันทำให้มนุษย์ไม่สามารถอยู่ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาใครได้อีก เมื่อมนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นสังคม มนุษย์เริ่มมองตนเองสัมพันธ์กับคนอื่นทำให้การรักตนเองที่มนุษย์เคยมีเปลี่ยนไป จากการรักตนเองเพียงเพื่อปกป้องตนเองในสภาพธรรมชาติ(Amour de soi)กลายเป็นการรักตนเองอย่างมีการเปรียบเทียบตนเองกับคนอื่นในสังคม รุสโซเรียกว่าการรักตนเองเช่นนี้ว่า การรักตนเองอย่างถือตัว(Amour-propre)⁸ นั่นคือทันทีที่เรามีชีวิตร่วมกับคนอื่น ภายใต้อายตาของคนอื่นทุกคนต้องการความเคารพนับถือและความสนใจพร้อมๆกับความต้องการเพื่อนและมีความทะเยอทะยาน ทำให้มนุษย์ในสังคมมีชีวิตอยู่กับสิ่งภายนอกตนเองเพราะเขาเห็นตนเองผ่านสายตาของคนอื่นในสังคม ทำให้การรักตนเองอย่างถือตัว(Amour-propre)ได้กลายเป็นอำนาจที่ครอบครองภาวะทางจิตใจของมนุษย์⁹ รุสโซกล่าวว่า

⁷ Roger D. Masters(ed)(tr), Jean-Jacques Rousseau: The First and Second Discourses, (New York: St Martin's Press,1964), pp. 141-157.

⁸ การรักตนเองอย่างถือตัว(Amour-propre)สำหรับรุสโซนั้นสามารถให้ผลทั้งทางบวกและทางลบ เนื่องด้วยความปรารถนาที่มาจากกรรักตนเองในลักษณะนี้ยืนยันการเปรียบเทียบตนเองกับคนอื่น รุสโซกล่าวว่ากรรักตนชนิดนี้ เป็นเครื่องมือที่ทั้งอันตรายและเป็นประโยชน์ต่อกระบวนการพัฒนามนุษย์

⁹ Shklar, Judith N., Man and Citizens :A study of Rousseau's social theory, (Cambridge: Cambridge University Press,1985), pp. 76.

“การรักตนเองอย่างถือตัว(Amour-propre)เป็นเครื่องมือที่มีประโยชน์แต่ก็อันตราย”¹⁰ เพราะความปรารถนาที่ได้จากการรักตนเองประเภทนี้เป็นจุดเริ่มต้นของคุณธรรมและในเวลาเดียวกันก็สามารถทำให้มนุษย์ตกสู่ความเสื่อมทางสังคมได้ด้วยเช่นกัน

เมื่อมนุษย์ไม่สามารถกลับไปอยู่ในสภาพดั้งเดิมได้และในสภาพสังคมมนุษย์ได้รับผลกระทบจากการรักตนเองอย่างถือตัว(Amour-propre)ที่ชักนำมนุษย์เข้าหาสิ่งชั่วร้ายภายในสังคม มนุษย์ในสภาพสังคมจึงต้องเผชิญหน้ากับความเสื่อมถอยทางเสรีภาพ นั่นคือมนุษย์ต้องประสบกับอุปสรรคอันยิ่งใหญ่ที่ขัดขวางการดำรงอยู่ของเสรีภาพในสภาพธรรมชาติจนแต่ละคนไม่สามารถเอาชนะได้โดยลำพังหากต้องอยู่ในสภาพดังกล่าว ดังนั้นมนุษย์ชาติยอมสูญเสียถ้าไม่ปรับเปลี่ยนการดำเนินชีวิต ทำให้รุสโซตั้งคำถามขึ้นว่าถ้าเช่นนั้นแล้วมนุษย์ควรปรับเปลี่ยนตนเองอย่างไรเพื่อความจำเป็นที่มนุษย์ต้องสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ยังทำให้มนุษย์สามารถดูแลและปกป้องตนเองได้โดยปราศจากการทำร้ายตนเอง ซึ่งคำตอบที่เขาให้ก็คือเราต้องค้นหารูปแบบทางสังคมที่จะรักษาปัจเจกบุคคลและทรัพย์สินของแต่ละคนในสังคมด้วยพลังร่วมของสังคม โดยที่แต่ละคนยังเชื่อฟังเพียงแค่นั้นเองและยังมีเสรีภาพดังเช่นที่เคยมีมา สิ่งนี้คือปัญหาพื้นฐานในสัญญาประชาคม (Social Contract) ของเขา¹¹

ดังนั้นถ้าเราจะรักษาแก่นแท้ของความเป็นมนุษย์หรือเสรีภาพไว้ได้ เราจำเป็นต้องสร้างข้อตกลงทางสังคมเพื่อให้มนุษย์สามารถหลีกเลี่ยงอันตรายต่างๆ ในขณะที่เดียวกันมนุษย์ก็สามารถพัฒนาตนเองภายใต้สภาพสังคม และมีการกระทำที่มีศีลธรรมซึ่งไม่เคยมีในสภาพธรรมชาติได้อีกด้วย

รุสโซกล่าวว่

“การเปลี่ยนจากสภาพธรรมชาติไปสู่รัฐทางสังคม ได้สร้างการเปลี่ยนแปลงให้มนุษย์โดยผ่านการสร้างสถาบันที่มีความยุติธรรม เพื่อเปลี่ยนสัญชาตญาณในพฤติกรรมมนุษย์ให้การกระทำหลายอย่างเป็นการกระทำที่มีความสัมพันธ์ทางศีลธรรมซึ่งไม่เคยมีมาก่อนในสภาพธรรมชาติ”¹²

¹⁰ Jean-Jacques Rousseau: *Emile or On Education*, Translated by Allan Bloom, (New York: Basic Books, 1979), Book4, pp. 244.

¹¹ Roger D. Master (ed), *Jean-Jacques Rousseau, On The Social Contract with Geneva Manuscript and Political Economy*, translated by Master R. Judith, (New York: St. Martin's Press, 1978), Book 1 ch6 pp. 53.

¹² *Ibid.*, pp. 165.

เนื่องด้วยในสภาพธรรมชาติมนุษย์ไม่มีความสัมพันธ์ทางศีลธรรมหรือหน้าที่ระหว่างกัน จึงไม่มีความดีและความชั่ว¹³ รูสโซจึงเห็นว่า “ภายใต้พันธะทางสังคมจะต้องทำให้แต่ละคนต้องการในสิ่งที่เขาควรกระทำเพื่อรู้ว่าอะไรคือสิ่งที่เขาควรปรารถนา นั่นคือสิ่งที่เขาควรต้องการคือผลประโยชน์ร่วมและสิ่งที่เขาควรหลีกเลี่ยงคือสิ่งชั่วร้ายทางสังคม”¹⁴

ฉะนั้นเมื่อมนุษย์มาอยู่ในสังคมมนุษย์จำเป็นต้องมีพันธะหรือข้อตกลงร่วมกัน ทำให้เสรีภาพที่ไม่ต้องขึ้นอยู่กับผู้ใด(independence)ในสภาพธรรมชาติไม่สามารถดำรงอยู่ได้อีกต่อไป อย่างไรก็ตามถ้ามนุษย์ยังต้องการจะมีเสรีภาพที่ยังคงเชื่อฟังตนเองอย่างในสภาพธรรมชาติอยู่ มนุษย์จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการในการดำรงชีวิตใหม่

2.2 สัญญาประชาคม(Social Contract)

รูสโซกล่าวว่าสิ่งที่มนุษย์จะสูญเสียไปเมื่อเกิดสัญญาประชาคมขึ้น คือเสรีภาพในสภาพธรรมชาติ(Natural freedom) แต่สิ่งที่มนุษย์จะได้จากสัญญาประชาคม คือเสรีภาพของพลเมือง(Civil freedom) เราจึงต้องแยกแยะระหว่างเสรีภาพในสภาพธรรมชาติซึ่งปัจเจกมีกำลังที่ไม่มีขีดจำกัด กับเสรีภาพของพลเมืองซึ่งอยู่ภายใต้ข้อจำกัดของเจตจำนงร่วม(General Will)ที่ทำให้เกิดเสรีภาพทางศีลธรรมซึ่งมนุษย์จะสามารถเป็นนายของตนเองได้อย่างแท้จริง โดยไม่ต้องเป็นทาสของแรงผลักดันจากความอยากของมนุษย์ โดยเชื่อฟังกฎที่ตนเองเป็นผู้สร้าง นั่นคือ

“เสรีภาพที่ยุติธรรมจะเข้าแทนที่พฤติกรรมตามสัญชาตญาณของมนุษย์ด้วยการกระทำที่มีศีลธรรมซึ่งมนุษย์ขาดในสภาพธรรมชาติ โดยในสภาพสังคมมนุษย์จะมีหน้าที่เข้ามาแทนที่แรงผลักดันทางกายภาพ และมีสิทธิเข้าแทนที่ความอยาก(appetite) มนุษย์จะได้พิจารณาตนเอง และค้นพบว่าตนเองได้รับแรงบังคับการกระทำที่มาจากเหตุผลก่อนที่จะใช้สัญชาตญาณตามธรรมชาติ ซึ่งภายใต้หลักการนี้แม้ว่ามนุษย์จะขาดผลประโยชน์มากมายที่เคยมีในสภาพธรรมชาติ แต่เขาก็ได้รับสิ่งที่ดีที่สุดนั่นคือพลังความสามารถของเขาที่ได้รับการพัฒนาและมีฝึกฝน ผลทำให้ความคิดของเขาได้รับการ

¹³ Roger D. Masters(ed)(tr), Jean-Jacques Rousseau: The First and Second Discourses, (New York: St Martin's Press,1964), pp. 128.

¹⁴ Roger D.Master (ed), Jean-Jacques Rousseau, On The Social Contract with Geneva Manuscript and Political Economy, translated by Master R. Judith, (New York: St. Martin's Press, 1978), Book 1 ch 7 (Geneva Manuscript) pp. 177-178.

ขยายให้กว้างขึ้นและความรู้สึกของเขาจะได้รับการยกระดับให้สูงขึ้น นั่นคือจิตวิญญาณของเขาได้รับการยกระดับไปสู่เงื่อนไขใหม่¹⁵

ดังนั้นสัญญาประชาคมจึงเป็นตัวช่วยให้มนุษย์สามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองเพื่อบรรลุเสรีภาพภายใต้สภาพสังคม โดยช่วยปกป้องมนุษย์จากความชั่วร้ายที่เกิดขึ้นจากความเสื่อมของสังคม แล้วให้ศีลธรรมเป็นพื้นฐานในการกระทำของมนุษย์แทน ซึ่งข้อตกลงร่วมทางสังคมจะส่งผลให้มนุษย์สามารถบรรลุเสรีภาพที่รัฐโซพยายามเรียกร้องให้เกิดขึ้นภายในสังคมได้ จะต้องอาศัยสามสิ่งต่อไปนี้คือ หลักเจตจำนงร่วม(General Will) ผู้สร้างสถาบันทางสังคม(Legislator) และ ศาสนาของพลเมือง(Civil religion)

2.2.1 หลักเจตจำนงร่วม(General Will)

หลักเจตจำนงร่วม(General Will)เป็นหลักการสำคัญสำหรับรัฐโซ เพราะเจตจำนงร่วมทำให้เราเข้าใจมิติที่เกี่ยวกับกระบวนการบรรลุเสรีภาพทางศีลธรรมของรัฐโซ โดยเจตจำนงร่วมเป็นเครื่องแสดงออกซึ่งการมีเสรีภาพของมนุษย์ในสภาพสังคม เนื่องด้วยทำให้มนุษย์สามารถบรรลุเสรีภาพได้ภายใต้ภาวะของการพึ่งพาคนอื่นในสังคม เจตจำนงร่วมจึงเป็นทั้งกฎหมายที่ใช้ในการควบคุมสังคมการเมืองและยืนยันการใช้สิทธิทางการเมือง เพราะฉะนั้นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักเจตจำนงร่วมจะช่วยให้เราสามารถเข้าใจกลไกและกระบวนการในการบรรลุเสรีภาพทางศีลธรรมของรัฐโซว่ามีเงื่อนไขและข้อจำกัดใดบ้าง

สืบเนื่องจากรัฐโซแสดงให้เห็นถึงความหมายและความสำคัญของเจตจำนงร่วมในพื้นที่ทางการเมือง ฉะนั้นการที่เราจะรู้ว่าเจตจำนงร่วมหมายถึงอะไรและมีหน้าตาอย่างไร จึงจำเป็นต้องพิจารณาผ่านพื้นที่ทางการเมือง

รัฐโซได้กล่าวถึงความสำคัญของเจตจำนงร่วมไว้ในงานเขียนสัญญาประชาคม(Social Contract)ว่า

“ปัจเจกบุคคลแต่ละคนสามารถมีเจตจำนงส่วนตัวในฐานะของความเป็นมนุษย์ ซึ่งตรงกันข้ามกับเจตจำนงร่วมที่เขามีในฐานะของพลเมืองได้ ผลประโยชน์ส่วนตัวของเขาคือคนละเรื่องกับผลประโยชน์ส่วนรวม การมีชีวิตอยู่อย่างเป็นอิสระโดยสมบูรณ์ในธรรมชาติของเขาอาจทำให้เขามองเห็นสิ่งที่ตนเองทำเพื่อส่วนรวมเป็นการกระทำที่

¹⁵ Roger D.Master (ed), Jean-Jacques Rousseau, On The Social Contract with Geneva Manuscript and Political Economy, translated by Master R. Judith, (New York: St. Martin's Press, 1978), Book 1 ch8 pp. 55-56.

เปล่า ดังนั้นเพื่อไม่ให้สัญญาประชาคม(Social Contract)กลายเป็นสิ่งที่สูญเปล่าจึงต้องมีข้อตกลงที่ระบุไว้อย่างเป็นนัย และข้อตกลงนี้เท่านั้นที่จะทำให้ข้อตกลงอื่น ๆ มีอำนาจขึ้นมาได้ นั่นคือผู้ใดที่ปฏิเสธในการเชื่อฟังเจตจำนงร่วม เขาจะต้องถูกบังคับให้เชื่อฟังซึ่งหมายความว่าเขาถูกบังคับให้เป็นอิสระ ซึ่งเงื่อนไขที่ให้แก่พลเมืองทุกคนในรัฐเพื่อเป็นการยืนยันว่าเขาไม่ได้ขึ้นอยู่กับใครคนใดคนหนึ่ง เป็นเงื่อนไขที่รองรับหน้าที่ของกลไกทางการเมือง และเป็นเพียงสิ่งเดียวที่ให้กฎหมายแก่ข้อมูลมัดในทางสังคม ซึ่งถ้าขาดเจตจำนงร่วมแล้วข้อมูลมัดทางสังคมดังกล่าวจะกลายเป็นเรื่องเหลวไหล”¹⁶

“เจตจำนงร่วมเพียงอย่างเดียวเท่านั้นที่สามารถกำกับอำนาจแห่งรัฐให้เป็นไปตามเป้าหมายของการสร้างรัฐได้ นั่นก็คือเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม(common good)ที่ช่วยให้การสร้างสังคมเป็นไปได้ ซึ่งจุดร่วมในความต่างของผลประโยชน์เหล่านี้ก่อให้เกิดพันธะทางสังคม และหากไม่มีจุดที่ผลประโยชน์ทุกอย่างมาพบกันสังคมย่อมไม่สามารถดำรงอยู่ได้ ฉะนั้นสังคมจึงต้องได้รับการปกครองบนฐานของผลประโยชน์ร่วมกันนี้เพียงอย่างเดียวเท่านั้น และถ้าประชาชน(people) ไม่ได้เชื่อฟังด้วยความจริงใจแล้ว ก็เท่ากับว่าประชาชนผู้นั้นสูญเสียคุณสมบัติของประชาชนไป”¹⁷

เหตุผลที่มนุษย์มาร่วมกันภายในสังคม ทำให้พวกเขามีเจตจำนงร่วมเพียงหนึ่งเดียวที่จะดูแลการดำรงอยู่ของประโยชน์ส่วนรวม ¹⁸ และเจตจำนงร่วมนี้เป็นที่มาของอำนาจองค์อธิปัตย์(sov^{er}ign) ¹⁹ เพราะทุกๆการกระทำขององค์อธิปัตย์คือการกระทำของเจตจำนงร่วม ²⁰ ดังนั้นองค์อธิปัตย์จึงไม่มีอำนาจบังคับอย่างอื่นที่นอกเหนือไปจากอำนาจทางนิติบัญญัติซึ่งเป็นการกระทำ

¹⁶ Roger D.Master (ed), Jean-Jacques Rousseau, On The Social Contract with Geneva Manuscript and Political Economy, translated by Master R. Judith, (New York: St. Martin's Press, 1978),Book1 ch7 pp. 55.

¹⁷ Ibid., pp. 59

¹⁸ Ibid., Book4 ch1 pp. 61.

¹⁹ รุสโซแยกระหว่างอำนาจขององค์อธิปัตย์(sov^{er}ign) และรัฐบาล(government)ไว้อย่างชัดเจน โดยองค์อธิปัตย์มีอำนาจในการออกกฎหมาย ส่วนรัฐบาลมีอำนาจในการบริหาร

²⁰ Ibid., pp.176.

โดยกฎหมาย และสามารถกระทำการในฐานะขององค์อธิปัตย์ได้ ก็ต่อเมื่อทุกคนมาประชุมรวมกัน²¹ เท่านั้น²²

ข้อตกลงทางสังคมจะสร้างความเท่าเทียมกันระหว่างพลเมือง ทำให้พลเมืองได้รับการผูกมัดตนเองไว้ภายใต้เงื่อนไขที่มีเหมือนกัน และทุกคนได้ผลประโยชน์จากสิทธิอย่างเท่าเทียมกัน เพราะฉะนั้นกฎหมายคือพันธะที่ทุกคนต้องทำร่วมกัน ซึ่งการทำตามกฎหมายไม่ได้ทำเพื่อคนอื่น แต่ทำเพื่อตัวเราเอง²³

อย่างไรก็ตามถ้าผลประโยชน์ส่วนรวมคือเป้าหมายของความสัมพันธ์ทางสังคม เท่ากับเป็นเครื่องยืนยันอย่างชัดเจนว่าเจตจำนงร่วมคือพื้นฐานในกฎของการกระทำทางสังคม โดยรัฐจะเป็นผู้สร้างบุคคลทางศีลธรรม(moral person) ที่มีชีวิตอยู่ในฐานะของการเป็นสมาชิกและการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันภายในสังคม โดยเจตจำนงร่วมจะผลักดันให้แต่ละคนสามารถเป็นส่วนหนึ่งของส่วนทั้งหมดในสังคม และทำให้มนุษย์กลายเป็นบุคคลสาธารณะ(public person)ได้²⁴ นั่นเท่ากับว่าเจตจำนงร่วมจะทำให้ความสัมพันธ์ของมนุษย์ภายใต้สังคม มุ่งเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม และทำให้สมาชิกของรัฐกลายเป็นบุคคลทางศีลธรรมได้นั่นเอง

ภายใต้หลักเจตจำนงร่วมไม่ได้ครอบคลุมเพียงสมาชิกที่มีส่วนร่วมทางการเมืองเท่านั้น เพราะคุณลักษณะอย่างหนึ่งของเจตจำนงร่วม หมายถึงหลักการที่สมาชิกทุกคนในสังคมต้องเชื่อฟัง เพราะฉะนั้นเจตจำนงร่วมจึงมีผลครอบคลุมสังคมในภาพรวมทั้งหมด ดังนั้นการที่คนๆหนึ่งสามารถยืนยันการมีอยู่ของตนเองร่วมกับคนอื่นในสังคมโดยยังมองเห็นผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง จึงไม่ได้หมายถึงเพียงแค่ว่าคนที่เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองเท่านั้น

เจตจำนงร่วมไม่เพียงแต่บังคับให้ปัจเจกแต่ละคนยอมรับในคนอื่น แต่ต้องปฏิบัติต่อคนอื่นอย่างเท่าเทียมกับตนเอง โดยเจตจำนงร่วมไม่ได้ตัดลักษณะพื้นฐานที่เป็นของปัจเจกบุคคลทิ้ง เพราะเจตจำนงร่วมกำเนิดมาจากส่วนย่อยเหล่านั้นแล้วขยายผลไปสู่ส่วนรวมที่ใหญ่กว่า ทำให้

²¹ การที่คนมาประชุมกันเพื่อหาเจตจำนงร่วมนั้น มีสมมติฐานมาจากทุกคนต้องการจะหาผลประโยชน์ทางสาธารณะหรือความจริง โดยผลที่ได้จากการชุมนุมคือกฎทางศีลธรรม ซึ่งเนื้อหาของกฎหมายก็คือกฎทางศีลธรรมสำหรับรัฐโดย

²² Ibid., Book3 ch12 pp. 99.

²³ Roger D.Master (ed), Jean-Jacques Rousseau, On The Social Contract with Geneva Manuscript and Political Economy, translated by Master R. Judith, (New York: St. Martin's Press, 1978), Book2 ch4 pp. 63.

²⁴ Ibid., pp. 174-175.

สมาชิกทุกคนในรัฐไม่สามารถแยกออกจากส่วนรวมของสังคมได้ ทำให้เจตจำนงส่วนตัวและเจตจำนงร่วมไม่สามารถแยกออกจากกันได้

เมื่อมนุษย์จำเป็นต้องมีชีวิตร่วมกับคนอื่นในสังคม ทำให้ความเป็นตัวตนของมนุษย์ไม่สามารถยืนยันเฉพาะตนเองได้อีกต่อไป ซึ่งในทัศนะนี้ผู้เขียนเห็นว่าการระบุความเป็นตัวตนในลักษณะดังกล่าว เป็นการระบุเพื่อยืนยันการมีอยู่ของตัวเราพร้อมกับคนอื่น รุสโซให้คำอธิบายเช่นนั้นก็เพื่อตอบสนองหลักปฏิบัติภายในสังคมอันแสดงออกถึงความสนใจในทัศนะของคนอื่น รวมทั้งความรู้สึกร่วมที่มนุษย์มีระหว่างกัน เนื่องด้วยการกำหนดความเป็นตัวตนเช่นนี้ช่วยให้เครือข่ายของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ กลายเป็นสิ่งจำเป็นต่อการมีชีวิตอยู่ของแต่ละคน

เนื่องจากตัวตนของรุสโซไม่ได้มีแต่เฉพาะตัวตนที่อาศัยคนอื่นเป็นเครื่องยืนยันความเป็นตัวเอง เพราะรุสโซกล่าวถึงตัวตนอีกอย่างที่ยืนยันความเป็นตัวตนโดยไม่ได้อาศัยทัศนะจากสังคมภายนอก เป็นตัวตนที่เกิดขึ้นภายในของแต่ละคน ซึ่งการแสดงออกถึงภาวะของตัวตนนี้ รุสโซไม่ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจน แต่สะท้อนให้เห็นผ่านนิยายเรื่องจูเลียของเขา ในตอนท้ายเรื่องเขาชี้ให้เห็นว่าจูเลียไม่ได้มีตัวตนแค่ที่เกิดจากทัศนะทางสังคม แต่ยังมีตัวตนอีกอย่างหนึ่งซึ่งไม่ได้มีเพื่อตอบสนองโลกนี้ซึ่งเป็นตัวตนที่แท้จริง

การระบุความเป็นตัวตนของรุสโซไม่ได้เสนอสิ่งที่ขัดแย้ง นั่นคือการที่รุสโซนิยามความเป็นตัวตนว่า ต้องการการเปรียบเทียบตนเองกับคนอื่นในสังคม แสดงให้เห็นว่าถ้าไม่มีคนอื่นก็จะมีตัวเรา นั่นคือเป็นการระบุความเป็นตัวตนที่มีเฉพาะโลกนี้ไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริง อีกทั้งในสัญญาประชาคมเราจะพบว่ารุสโซกล่าวถึงอำนาจขององค์อธิปัตย์(Sovereign)ว่าไม่มีในโลกหน้า เพราะชะตากรรมของคนในโลกหน้าไม่ใช่หน้าที่ของรัฐ ขอเพียงแต่เขาเป็นคนดีในโลกนี้ก็พอ²⁵ ซึ่งตัวตนในโลกนี้ของรุสโซเกิดขึ้นเพื่อช่วยให้หลักการต่างๆทางสังคมการเมืองของเขาเป็นไปได้จึงเท่ากับว่ามนุษย์ยังมีตัวตนที่แท้จริงเพียงหนึ่งเดียวและไม่ได้มีตัวตนทับซ้อนกัน

ผลจากการแบ่งตัวตนออกเป็นสองด้านทำให้เกิดปัญหาตามมาว่า ถ้าความปรารถนาของตัวตนทั้งสองด้านขัดแย้งกันแล้วรุสโซจะจัดการอย่างไรในประเด็นนี้ แม้รุสโซจะไม่ได้กล่าวไว้อย่างตรงไปตรงมาแต่เราก็สามารถอนุมานได้ว่ารุสโซคำนึงถึงปัญหานี้เช่นกัน เขามองว่าการแก้ปัญหานี้เป็นเรื่องยาก เนื่องด้วยตัวตนที่เกิดภายในสังคมคือตัวตนที่อยู่ภายใต้หลักเจตจำนงร่วมและต้องคำนึงถึงทัศนะของคนอื่น รวมทั้งต้องคิดถึงผลประโยชน์ส่วนร่วมมากกว่าส่วนตัวจึงจะเป็นตัวตนที่

---

²⁵ Roger D. Master (ed), Jean-Jacques Rousseau, *On The Social Contract with Geneva Manuscript and Political Economy*, translated by Master R. Judith, (New York: St. Martin's Press, 1978), Book 4 ch8 pp. 131.

นายกลอง ส่วนตัวตนที่แท้จริงจะยืนยันเฉพาะคนๆเดียวและไม่ขึ้นอยู่กับใครที่ชนะของใคร จึงเป็นการยืนยันเฉพาะผลประโยชน์ของคนๆเดียว ซึ่งถ้าทั้งสองอย่างขัดแย้งกันรูสโซกล่าวว่ายากได้โลกใบนี้เราจำเป็นต้องทำตามตัวตนด้านที่ยืนยันในโลกนี้ ซึ่งคำนึงถึงผลประโยชน์ทางสาธารณะ เพราะเป็นการแสดงออกถึงการทำตามหน้าที่ของเราในโลกนี้ อย่างไรก็ตามไม่ได้แปลว่ารูสโซให้เราละทิ้งตัวตนที่แท้จริงของเรา เนื่องด้วยตัวตนที่แท้จริงก็สำคัญ แต่การที่เราสามารถจัดการกับความขัดแย้งระหว่างสองอย่างนี้ได้สำคัญกว่า นัยหนึ่งมันแสดงว่าเรามีเสรีภาพทางศีลธรรมสำหรับรูสโซ เพราะเสรีภาพทางศีลธรรมของรูสโซคือความสามารถของคนๆหนึ่งที่ยังเป็นนายตนเอง และมีภาวะของการเป็นนายตนเองด้วยพื้นฐานทางศีลธรรมที่สามารถจัดการกับความขัดแย้งระหว่างเรื่องส่วนตัวกับเรื่องส่วนรวมได้

สัญญาประชาคมจะควบคุมการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์ภายใต้พื้นที่ที่ทางสาธารณะ โดยในสัญญาประชาคมของรูสโซ สมาชิกในรัฐต้องยอมรับในอำนาจของค้อธิปไตยที่เคลื่อนไหวตัวเอง เป็นพลังที่เกิดขึ้นเมื่อมีการเปรียบเทียบระหว่างเจตจำนงเฉพาะ (Particular Will) เช่นเดียวกับการเกิดตัวตน (Self) เสรีภาพของรูสโซต้องการการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างเจตจำนงส่วนตัวกับเจตจำนงร่วม เพราะมีเพียงแค่เจตจำนงร่วมอย่างเดียวไม่สามารถยืนยันเสรีภาพสำหรับรูสโซได้ เนื่องด้วยแรงบังคับที่มาจากกฎภายในสังคมอย่างเดียวไม่สามารถทำให้มนุษย์พัฒนาตนเองได้ มนุษย์ต้องมีเจตจำนงเฉพาะส่วนตน ถ้าขาดเจตจำนงในส่วนนี้แล้วก็ไม่มีความต้องการใดเป็นเจตจำนงร่วม บัจเจกบุคคลต้องการความรู้สึกเกี่ยวกับความตึงเครียดระหว่างตนเองและสังคมเพื่อสะท้อนความสัมพันธ์ของตนเองที่มีร่วมกับสังคม สืบเนื่องมาจาก Second Discourse รูสโซย้ำเสมอว่ามนุษย์จะสามารถแยกแยะความแตกต่างของสิ่งต่างๆได้ด้วยการเปรียบเทียบ ซึ่งการเปรียบเทียบนี้ทำให้มนุษย์สามารถรวมกลุ่มกันเป็นสังคม ฉะนั้นการที่เราจะมีตัวตนของเราได้ เราจะต้องมีชีวิตร่วมกับคนอื่น เพราะการมีชีวิตร่วมกับคนอื่นจะทำให้เราสามารถแยกแยะความแตกต่างระหว่างเรากับคนอื่นได้ เราจะไม่สามารถเข้าใจ "ตัวฉัน" ได้ ถ้าเราไม่เข้าใจว่า "ไม่ใช่ตัวฉัน" เป็นอย่างไร ดังนั้นเราจึงไม่สามารถกล่าวได้ว่าเราคือคนที่กำหนดตัวตนของเราได้

นั่นเท่ากับว่าภายใต้ข้อตกลงทางสังคมหรือสัญญาประชาคมของรูสโซ มนุษย์จะมีเสรีภาพได้จะต้องเป็นนายตนเองและเคารพกฎที่ตนเองเป็นผู้สร้างอย่างมีศีลธรรมได้ นั่นคือบุคคลนั้นจะต้องสามารถเห็นตัวตนอีกด้านหนึ่งของตนเอง ซึ่งเป็นตัวตนที่คำนึงถึงผลประโยชน์ทางสาธารณะมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตัว

เพราะฉะนั้นเจตจำนงร่วมจึงเป็นตัวช่วยให้มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองได้ภายใต้ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยภาวะของการพึ่งพานี้ไม่ได้ทำให้มนุษย์สูญเสียเสรีภาพ แต่ช่วยให้เสรีภาพของมนุษย์เกิดขึ้นได้ภายใต้สภาพสังคม โดยเชื่อฟังกฎหมายที่

ตนเองเป็นผู้สร้างได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องด้วยกฎหมายเกิดขึ้นมาจากเจตจำนงร่วมที่มาจากสมาชิกของรัฐ สมาชิกของรัฐจึงเป็นที่มาในอำนาจขององค์อธิปัตย์ เพราะฉะนั้นสมาชิกในรัฐจึงมีเสรีภาพที่เชื่อฟังตนเองและเชื่อฟังกฎที่ตนเองเป็นผู้สร้างได้โดยผ่านหลักเจตจำนงร่วม

จากคำอธิบายเกี่ยวกับเจตจำนงร่วมของรูสโซ เราอาจสรุปคุณลักษณะของเจตจำนงร่วมได้ดังต่อไปนี้คือ

หนึ่ง เจตจำนงร่วมเป็นเงื่อนไขในการยืนยันความเป็นพลเมือง

สอง เจตจำนงร่วมเป็นเงื่อนไขในการยืนยันการมีเสรีภาพของมนุษย์ภายใต้สภาพสังคม

สาม เจตจำนงร่วมเป็นเงื่อนไขในการรองรับกลไกทางการเมือง เนื่องจากรองรับพันธะทางสังคมและอำนาจทางการเมือง

สี่ เจตจำนงร่วมเป็นพันธะระหว่างมนุษย์ซึ่งมุ่งเน้นผลประโยชน์สาธารณะ

ห้า เจตจำนงร่วมต้องมีเพียงหนึ่งเดียวและทุกคนต้องเชื่อฟัง ซึ่งหมายถึงกฎหมายที่ใช้ในการควบคุมพลเมืองของรัฐ

หก เจตจำนงร่วมทำให้สัญญาประชาคมเป็นไปได้

จากคุณลักษณะข้างต้นเราจะพบว่า เจตจำนงร่วมผูกพันโดยตรงกับความเป็นพลเมือง แต่เนื่องจากในงานเขียนอื่นๆของรูสโซเช่น เอมิล และจูลี รูสโซได้แยกความแตกต่างทางเพศไว้อย่างชัดเจน และในความแตกต่างนั้นมีผลโดยตรงต่อหน้าที่ของแต่ละเพศ อีกทั้งเพศชายเท่านั้นที่ทำหน้าที่โดยตรงต่อพื้นที่ทางสาธารณะซึ่งก็คือการมีส่วนร่วมในทางการเมือง จึงทำให้เกิดคำถามว่าถ้าเช่นนั้นแล้วเพศหญิงซึ่งเป็นสมาชิกส่วนหนึ่งในสังคมการเมืองของรูสโซจะตอบสนองต่อหลักเจตจำนงร่วมหรือไม่อย่างไร

จากคำอธิบายเกี่ยวกับหลักของเจตจำนงร่วมที่รูสโซให้ไว้ ทำให้เราต้องกลับมาพิจารณาที่ความเป็นพลเมืองของรูสโซใหม่ ซึ่งผู้เขียนคิดว่าความเป็นพลเมืองของรูสโซไม่ได้จำกัดแค่การเข้าไปมีส่วนร่วมโดยตรงทางการเมืองเท่านั้น เพราะเมื่อเราพิจารณาจากสัญญาประชาคมที่รูสโซอธิบายเกี่ยวกับกฎหมายว่า กฎหมายเป็นเพียงเงื่อนไขสำหรับการมารวมกันเป็นสังคม ประชาชนซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติตามกฎหมายต้องเป็นผู้เขียนมัน โดยสิ่งที่เขียนออกมาเป็นกฎหมายถือเป็นความสัมพันธ์จากเป้าหมายของบุคคลคนหนึ่งด้านหนึ่งกับเป้าหมายของส่วนรวมทั้งหมดในอีกด้านหนึ่ง ซึ่งเป้าหมายที่เป็นส่วนรวมนี้อาจไม่สามารถแบ่งแยกได้ ทำให้เรื่องราวที่กำหนดออกมามีลักษณะร่วม เจตจำนงในการออกคำสั่งของประชาชนจึงเป็นเจตจำนงร่วมที่เรียกว่าเป็นกฎหมาย โดยเป้าหมายของกฎหมายจะมีลักษณะร่วมเสมอ นั่นคือกฎหมายพิจารณาผู้อยู่ได้บังคับในลักษณะองค์รวมและพิจารณาการกระทำในลักษณะนามธรรม กฎหมายไม่เคยมองคนแบบปัจเจกหรือมองแค่การกระทำเฉพาะ กฎหมายสามารถแบ่งพลเมืองเป็นชั้นๆได้แต่ไม่สามารถชี้ชัดว่าใคร

ต้องอยู่ในชนชั้นใด กล่าวโดยสรุปก็คืออำนาจในการออกกฎหมายเป็นเจตจำนงเสรีของประชาชน ซึ่งไม่ได้มีอำนาจเกี่ยวกับเป้าหมายของปัจเจก เนื่องด้วยกฎหมายเป็นเพียงเงื่อนไขสำหรับการมารวมกันและหมายถึงเป้าหมายสำหรับส่วนรวมทั้งหมดเท่านั้น²⁶

จากคำอธิบายเกี่ยวกับกฎหมายของรุสโซ เราจะพบว่าประชาชนคือผู้ที่ตั้งออกกฎหมาย และอยู่ภายใต้อำนาจของกฎหมาย กฎหมายเป็นเพียงเงื่อนไขของการมารวมกันเป็นสังคมโดยพิจารณาผู้อยู่ใต้อำนาจในลักษณะขององค์รวม นั่นเท่ากับว่าถ้ากฎหมายเป็นเงื่อนไขของการมารวมกันเป็นสังคมและประชาชนคือผู้ที่บัญญัติกฎหมาย ในขณะที่เดียวกันประชาชนก็คือผู้ที่เชื่อฟังกฎหมายประกอบกับกฎหมายพิจารณาการกระทำของประชาชนในลักษณะองค์รวมแล้ว ย่อมแสดงให้เห็นว่าถ้าบุคคลใดที่เป็นสมาชิกของสังคมแล้ว บุคคลนั้นต้องอยู่ใต้กฎหมายและถ้าบุคคลใดอยู่ใต้กฎหมาย ย่อมเท่ากับว่าบุคคลนั้นคือประชาชนคนหนึ่งเช่นกัน

เพราะฉะนั้นการที่เจตจำนงร่วมคือสิ่งเดียวที่กำกับอำนาจของรัฐ เจตจำนงร่วมเท่านั้นที่ทำให้ข้อตกลงทางสังคมเป็นไปได้ ประกอบกับเจตจำนงร่วมแสดงถึงสถานภาพของความเป็นพลเมืองของรัฐด้วยแล้วนั้น ย่อมเท่ากับว่าเจตจำนงร่วมมีอำนาจครอบคลุมประชาชนของรัฐทั้งหมดในภาพรวม ไม่แยกเป็นกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งด้วยเช่นกัน

นอกจากนั้นแล้วการที่กฎหมายก็คือกฎหมายทางศีลธรรม สืบเนื่องมาจากความเชื่อของรุสโซ ที่ว่ามนุษย์คือผู้กระทำทางเสรีภาพ (free agent) และการเรียกร้องให้มนุษย์มีเสรีภาพภายในสังคมโดยให้เงื่อนไขใหม่ซึ่งไม่เคยมีในสภาพธรรมชาติแก่มนุษย์ ทำให้มนุษย์สามารถยกระดับคุณค่าของตนเองให้มีศีลธรรม อันแสดงให้เห็นถึงการมีคุณค่าในความเป็นมนุษย์ที่สูงขึ้น เพราะฉะนั้นภายใต้เงื่อนไขของสัญญาประชาคม นัยหนึ่งชี้ให้เห็นว่ามนุษย์หมายถึงผู้ที่เป็นผู้กระทำทางศีลธรรม (moral agent) เพราะบุคคลที่มีศีลธรรมเท่านั้นที่จะสามารถมีอำนาจในองค์อธิปัตย์²⁷ ดังนั้นประชาชนที่มีส่วนร่วมในการออกกฎหมายหมายถึงประชาชนที่เป็นผู้กระทำทางศีลธรรม ผลทำให้กฎหมายที่ออกมาบังคับใช้ในสังคมจึงเป็นกฎหมายทางศีลธรรมไปด้วย

²⁶ Roger D. Master (ed), Jean-Jacques Rousseau, On The Social Contract with Geneva Manuscript and Political Economy, translated by Master R. Judith, (New York: St. Martin's Press, 1978), Book 2 ch6 pp. 65-67.

²⁷ Roger D. Master (ed), Judith R. Master (tr), Jean-Jacques Rousseau, On The Social Contract with Geneva Manuscript and Political Economy, (New York: St. Martin's Press, 1978), Book 1 ch4, (Geneva manuscript) pp. 167.

เพราะฉะนั้นคำว่าพลเมืองที่รัฐโซให้ไว้ในงานเขียนสัญญาประชาคม เมื่อมาประกอบกับการแบ่งหน้าที่ทางสังคมที่ยืนยันจากความแตกต่างทางเพศแล้ว มีนัยแสดงออกเป็นสองกรณีด้วยกันคือ

หนึ่ง หมายถึงสมาชิกทุกคนที่อยู่ภายใต้สังคมการเมือง นั่นคือทุกคนที่เป็นสมาชิกของสังคมโดยไม่ได้ระบุนความแตกต่างทางเพศ

สอง พลเมืองหมายถึงผู้ซึ่งทำหน้าที่ทางการเมือง นั่นก็คือเฉพาะผู้ชาย

ดังนั้นถ้ารัฐโซยืนยันว่างานเขียนของเขาไม่มีความขัดแย้งกันทางตรรกะและสอดคล้องกันแล้ว การที่รัฐโซกล่าวกับผู้หญิงก็คือองค์ประกอบส่วนหนึ่งของสังคมที่มีบทบาทสำคัญซึ่งรัฐโซได้ชี้ให้เห็นในพื้นที่อื่นๆของสังคม ย่อมเท่ากับว่าผู้หญิงต้องอยู่ภายใต้หลักเจตจำนงร่วมและเป็นพลเมืองของรัฐด้วยเช่นกัน เนื่องจากเมื่อกล่าวถึงหลักเจตจำนงร่วมสำหรับรัฐโซเราต้องพิจารณาแยกเป็นสองนัยคือ หนึ่ง เจตจำนงร่วมที่หมายถึงหลักในการควบคุมสมาชิกทุกคนภายใต้รัฐ ซึ่งเป็นเกณฑ์ในการบังคับพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม และสองคือ การนำเอาเจตจำนงร่วมนี้ไปใช้ในเรื่องของการใช้สิทธิทางการเมืองซึ่งบุคคลที่เอาหลักนี้ไปใช้ก็คือผู้ชาย ดังนั้นหลักเจตจำนงร่วมจึงมีผลครอบคลุมกว้างกว่าเรื่องการใช้สิทธิทางการเมือง

เพราะฉะนั้นจากพัฒนาการและความสำคัญของเสรีภาพสำหรับรัฐโซในช่วงต้น เราสามารถสรุปถึงความหมายและความสำคัญของเสรีภาพได้ดังต่อไปนี้คือ

หนึ่ง เสรีภาพคือแก่นแท้ของความเป็นมนุษย์

สอง เสรีภาพในสภาพธรรมชาติคือการเป็นนายตนเองและไม่พึ่งคนอื่น

สาม เสรีภาพในสภาพสังคมอยู่ภายใต้หลักเจตจำนงร่วมซึ่งเป็นกฎหมายในการควบคุมรัฐสี่ แต่เจตจำนงร่วมไม่สามารถเกิดขึ้นได้ถ้าขาดภาวะของการเปรียบเทียบตนเองกับคนอื่น เพราะฉะนั้นเจตจำนงร่วมจึงจำเป็นต้องอาศัยการรักตนเองอย่างถือตัว(Amour-propre)

ห้า ดังนั้นเสรีภาพในสภาพสังคมจึงหมายถึงการเป็นนายตนเองและเคารพกฎที่ตนเองเป็นผู้สร้างซึ่งกฎที่สร้างขึ้นต้องอยู่บนพื้นฐานทางศีลธรรมด้วย เนื่องด้วยกฎหมายนัยหนึ่งก็คือกฎหมายศีลธรรมสำหรับรัฐโซ

2.2.2 ผู้สร้างสถาบันทางสังคม(Legislator)

ผู้สร้างสถาบันทางสังคมมีบทบาทต่อการวางรากฐานของสังคมที่ดีอันรวมถึงการมีกฎหมายที่มีคุณภาพสำหรับรัฐโซ สังคมที่ดีของรัฐโซจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าขาดผู้สร้างสถาบันทางสังคม แม้ว่าผู้สร้างสถาบันทางสังคมจะไม่ได้เป็นผู้ออกกฎหมาย แต่ผู้สร้างสถาบันทางสังคมก็เป็นผู้ที่วางรูปแบบของกฎหมาย ซึ่งหน้าที่ของผู้สร้างสถาบันทางสังคมมีผลสืบเนื่องมาจากเป้าหมาย

ของการสร้างสังคมที่ประกอบไปด้วยพลเมืองหรือสมาชิกที่มุ่งเน้นผลประโยชน์ต่อส่วนรวม แต่การจะสร้างมนุษย์ที่มีศีลธรรมและมุ่งเน้นผลประโยชน์ร่วมกันนี้เป็นปัญหาหนึ่งสำหรับรัฐ เนื่องด้วยมนุษย์ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงตนเองจากการมุ่งเน้นผลประโยชน์ส่วนตัวมามุ่งที่ผลประโยชน์ส่วนรวมได้อย่างทันทีทันใด

ถึงแม้เงื่อนไขในการออกกฎหมายเป็นหน้าที่ของพลเมืองในรัฐ แต่การกำหนดของพลเมืองไม่ได้ยืนยันได้ว่าพลเมืองส่วนใหญ่รู้ว่าสิ่งใดดีและไม่ดี รุสโซกล่าวว่าคุณส่วนใหญ่ไม่รู้ว่าคุณเองต้องการอะไรเพราะไม่ค่อยรู้ว่าอะไรดี จึงเป็นเรื่องยากที่คนเหล่านี้จะทำงานใหญ่ที่หมายถึงการออกกฎหมาย ทำให้จำเป็นต้องได้รับการชี้แนะให้ไปในทิศทางที่ถูกต้อง และต้องรับประกันว่าจะไม่ถูกเจตจำนงเฉพาะหลอกหลวง ซึ่งหน้าที่นี้คือหน้าที่ของผู้สร้างสถาบันทางสังคม

ผู้สร้างสถาบันทางสังคมจึงเข้ามามีบทบาทต่อพลเมือง "โดยผู้สร้างสถาบันทางสังคมคือผู้ที่มีความพิเศษเทียบเท่ากับพระเจ้า เพราะไม่ใช่ทุกคนจะสามารถทำหน้าที่นี้ได้ ผู้สร้างสถาบันทางสังคมสามารถเปลี่ยนธรรมชาติของมนุษย์จากปัจเจกบุคคลที่โดดเดี่ยว มาเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และสามารถเสียสละผลประโยชน์ส่วนตัวเพื่อส่วนรวมได้"²⁸ ซึ่งการเสียสละนี้ทำให้ปัจเจกบุคคลเหล่านั้นบรรลุศักยภาพบางอย่างทางสังคม

เนื่องด้วยผู้สร้างสถาบันทางสังคมวางกรอบของหลักเจตจำนงร่วม แต่ไม่ได้เป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการออกกฎ ทำให้มันในทัศนะนี้อาจดูเหมือนขัดแย้ง เพราะด้านหนึ่งผู้สร้างสถาบันทางสังคมมีอำนาจเหนือคนอื่น แต่อีกด้านหนึ่งผู้สร้างสถาบันทางสังคมไม่มีอำนาจในกฎหมายได้กรอบที่ตนเองสร้าง อย่างไรก็ตามในประเด็นนี้รุสโซชี้ให้เห็นว่าไม่ขัดแย้ง เพราะผู้สร้างสถาบันทางสังคมแม้จะมีลักษณะพิเศษเหนือพลเมืองในสังคม แต่เขาก็ไม่ได้มีอำนาจเหนือพลเมืองเหล่านั้น เพราะเขาทำหน้าที่โดยไม่ได้ใช้กำลังและเหตุผลมาบังคับ แต่ใช้อำนาจลักษณะอื่นเข้ามาโดยไม่ต้องโน้มน้าว ซึ่งเหตุผลนี้เองจึงทำให้ผู้สร้างสถาบันทางสังคมทุกยุคทุกสมัยต้องหันไปพึ่งการแทรกแซงจากสวรรค์และยกปัญญาที่ตนเองมีว่ามาจากพระเจ้า²⁹

คารอล บลัม(Caron Blum) กล่าวว่าผู้สร้างสถาบันทางสังคมจะสร้างสถาบันที่พลเมืองสามารถยืนยันตนเอง จากสิ่งที่มาจากเจตจำนงส่วนตัวกับเจตจำนงร่วม โดยทำให้เจตจำนงส่วนตัวกลายเป็นเจตจำนงร่วมภายใต้ขอบเขตของคุณธรรมได้ ซึ่งหน้าที่ของผู้สร้างสถาบันทาง

²⁸ Roger D. Master (ed), Jean-Jacques Rousseau, *On The Social Contract with Geneva Manuscript and Political Economy*, translated by Master R. Judith, (New York: St. Martin's Press, 1978), Book2 ch7, pp. 67-68.

²⁹ *Ibid.*, Book2 ch7, pp. 69.

สังคมไม่ได้ดูแลในเรื่องของการเมือง เศรษฐกิจ หรือความยุติธรรมทางสังคม แต่ให้กรอบเกี่ยวกับคุณธรรมเพื่อสร้างประชาชนที่มุ่งเพื่อผลประโยชน์ร่วมทางสังคม³⁰

จากหน้าที่ของผู้สร้างสถาบันทางสังคม อาจสรุปได้ว่าผู้สร้างสถาบันทางสังคมถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในการกระบวนมีส่วนร่วมทางการเมือง เพราะกฎหมายที่พลเมืองเป็นผู้กำหนด จะไม่สามารถมีคุณภาพได้ถ้าขาดผู้สร้างสถาบันทางสังคม ผู้สร้างสถาบันทางสังคมเปรียบเสมือนผู้ชักนำจิตวิญญาณของพลเมือง ทำให้พลเมืองไม่หลงทางไปตามสิ่งจูงใจในทางเสื่อมและสามารถมีเจตจำนงร่วมที่แท้จริงดังที่ตนเองปรารถนาได้ เพราะฉะนั้นภายใต้สภาพสังคมมนุษย์จะไม่สามารถบรรลุเสรีภาพทางศีลธรรมได้ถ้าขาดผู้สร้างสถาบันทางสังคม เพราะเจตจำนงส่วนตัวจะไม่สามารถกลายเป็นเจตจำนงร่วมได้ นั่นคือมนุษย์จะไม่สามารถละทิ้งผลประโยชน์ส่วนตัวเพื่อผลประโยชน์ส่วนร่วมได้ นั่นเท่ากับว่ามนุษย์จะไม่สามารถบรรลุเสรีภาพทางศีลธรรมได้ถ้าขาดผู้สร้างสถาบันทางสังคมนั่นเอง

2.2.3 ศาสนาของพลเมือง(Civil religion)

เนื่องจากเจตจำนงร่วมจะสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องอาศัยศรัทธาที่พลเมืองมีต่อกฎหมาย เพราะกฎหมายไม่ได้ต้องการบังคับใครให้เชื่อฟังหรือใช้สิทธิตามกฎหมายโดยไม่เห็นด้วย เนื่องด้วยการบังคับดังกล่าวจะขัดต่อหลักการเกี่ยวกับเสรีภาพของรูโซ อันหมายถึงการเป็นนายตนเองและเชื่อฟังกฎที่ตนเองเป็นผู้สร้าง ทำให้รูโซต้องอาศัยศรัทธาทางศาสนาเข้ามาช่วยให้พลเมืองมีความรักในกฎหมายและเชื่อฟังกฎหมายด้วยความจริงใจ ซึ่งศาสนาในที่นี้ไม่ใช่ศาสนาที่เป็นความเชื่อของแต่ละบุคคล แต่เป็นศาสนาที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองพลเมืองของรัฐ ซึ่งรูโซเรียกศาสนาประเภทนี้ว่าศาสนาของพลเมือง

“ศาสนาของพลเมืองจะทำให้พลเมืองรักในหน้าที่ของตน แต่คำสอนของศาสนานี้จะเกี่ยวข้องกับรัฐและสมาชิกของรัฐก็ต่อเมื่อคำสอนนี้สัมพันธ์กับศีลธรรมและหน้าที่ซึ่งต้องปฏิบัติต่อคนอื่นๆในสังคม อย่างไรก็ตามไม่ได้หมายความว่าแต่ละคนไม่สามารถมีความเห็นที่แตกต่าง เพราะแต่ละคนสามารถมีความเห็นอื่นๆที่ตนเองพอใจได้ โดยที่อำนาจขององค์อธิปัตย์ไม่สามารถเข้าไปก้าวก่ายได้ เนื่องด้วยเมื่ออำนาจขององค์อธิปัตย์ไม่ได้มีในโลกหน้า ชะตากรรมของคนในบังคับจะเป็นอย่างไรไม่ใช่หน้าที่ของรัฐ ขอเพียงแค่เขาเป็นคนดีในโลกนี้

³⁰ Carol Blum, *Rousseau and the Republic of Virtue : The Language of Politics in the Revolution*, (New York: Cornell University Press, 1986), pp. 114.

พอ ศาสนาของพลเมืองไม่เชิงเป็นคำสอนทางศาสนาเลยทีเดียว เพราะรัฐจะเป็นผู้กำหนด ซึ่งเป็นหลักการที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ความรู้สึกของสังคม ถ้าพลเมืองคนใดขาดความรู้สึกนี้ พลเมืองคนนั้นยากที่จะเป็นพลเมืองที่ดีหรือเป็นคนในบังคับที่ซื่อสัตย์ต่อรัฐ และแม้ว่าเราจะไม่สามารถบังคับให้ทุกคนเชื่อในศาสนาของพลเมืองนี้ แต่เราสามารถเนรเทศคนที่ไม่เชื่อฟังออกไปจากรัฐได้ โดยการเนรเทศนั้นไม่ได้มาจากการไม่ศรัทธาของบุคคลนั้น แต่เป็นเพราะเขาขัดต่อหลักของสังคม เนื่องด้วยเขาไม่สามารถชื่นชมกฎหมายและความยุติธรรมได้อย่างจริงจัง เขาจึงไม่สามารถสละชีพเพื่อทำตามหน้าที่ได้เวลาถึงคราวจำเป็น ส่วนใครก็ตามภายหลังจากการยอมรับในหลักการทางสังคมนี้แล้ว แต่กลับประพฤติตนอย่างไม่เชื่อในหลักการ ก็ขอให้เขาได้รับการลงโทษประหารชีวิตเพราะถือว่าเขากระทำอาชญากรรมที่ร้ายแรงที่สุด นั่นคือการพูดเท็จต่อหน้ากฎหมาย

คำสอนในศาสนานี้ต้องง่าย มีน้อย แสดงไว้อย่างถูกต้องโดยไม่ต้องมีคำอธิบายและความเห็น เป็นการดำรงอยู่ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ทรงอำนาจ ทรงปัญญาและคุณงามความดี ทรงเห็นการณ์ไกลและทรงดูแลสรรพสิ่ง รวมทั้งดูแลความสุขของคนดีและลงทัณฑ์ต่อคนเลว ความศักดิ์สิทธิ์ของสัญญาประชาคมและกฎหมายคือคำสอนในด้านบวก ส่วนคำสอนในด้านลบมีประการเดียวคือการไม่ยอมรับความต่างทางความเชื่อหรือศาสนามันเป็นส่วนหนึ่งในความเชื่อที่คับแคบ³¹

ดังนั้นศาสนาของพลเมืองจึงเป็นตัวช่วยให้มนุษย์เกิดความรู้สึกรักชาติ ซึ่งความรู้สึกนี้มีผลโดยตรงต่อการทำหน้าที่ของพลเมือง ผลทำให้ศาสนาของพลเมืองเป็นสิ่งที่สัมพันธ์โดยตรงต่อการมีรัฐที่สมบูรณ์ของรัฐไซ เพราะช่วยให้พลเมืองมีความซื่อสัตย์กับรัฐและสามารถทำตามหน้าที่ของพลเมืองได้อย่างสมบูรณ์ด้วยความรักในการปฏิบัติตามหน้าที่ ซึ่งความรักนี้ไม่ได้เกิดมาจากการโดนบังคับด้วยกฎหมาย พลเมืองจึงสามารถสละชีวิตเพื่อรักษาความผลประโยชน์ของรัฐซึ่งก็คือผลประโยชน์ร่วมของสังคมได้เมื่อถึงคราวจำเป็น

จากที่มาและความสำคัญของเจตจำนงร่วม การทำหน้าที่ของผู้สร้างสถาบันทางสังคมรวมทั้งศาสนาของพลเมืองที่กล่าวมาในข้างต้น อาจสรุปได้ว่ากระบวนการบรรลุเสรีภาพทางศีลธรรมของรัฐไซจำเป็นต้องอาศัยหลักเจตจำนงร่วม เนื่องด้วยหลักเจตจำนงร่วมจะเป็นปัจจัย

³¹ Roger D. Master (ed), Jean-Jacques Rousseau, On The Social Contract with Geneva Manuscript and Political Economy, translated by Master R. Judith, (New York: St. Martin's Press, 1978), Book 4 ch8 pp.131.

สำคัญในการควบคุมให้มนุษย์สามารถมีเสรีภาพที่ยังคงเป็นนายตนเองภายใต้เงื่อนไขของการที่คนอื่นได้ อย่างไรก็ตามเจตจำนงร่วมจะไม่สามารถนำมามนุษย์ไปสู่เป้าหมายสุดท้ายของกระบวนการบรรลุเสรีภาพทางศีลธรรมได้ถ้าขาดปัจจัยเสริมสองอย่างคือ ผู้สร้างสถาบันทางสังคมและศาสนาของพลเมือง เนื่องด้วยผู้สร้างสถาบันทางสังคมจะช่วยให้พลเมืองซึ่งเป็นผู้ออกกฎหมายสามารถออกกฎหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพและคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมโดยแท้จริง ทำให้กฎหมายที่ออกมาบังคับใช้กับรัฐมีความเท่าเทียมกันระหว่างมนุษย์มากที่สุด ส่วนศาสนาของพลเมืองจะช่วยให้พลเมืองมีความรักชาติและสามารถเสียสละผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนรวมได้อย่างจริงจัง ซึ่งความจงรักภักดีนี้จะช่วยให้พลเมืองเคารพและเชื่อสัตย์ต่อกฎหมายโดยไม่จำเป็นต้องได้รับการบังคับ พลเมืองจึงมีเสรีภาพที่เป็นนายตนเองและเชื่อฟังกฎที่ตนเองเป็นผู้สร้างได้อย่างแท้จริง รวมทั้งพลเมืองจะมุ่งที่เป้าหมายของการกระทำเพื่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตน อันแสดงออกถึงการมีเสรีภาพทางศีลธรรมในทัศนะของรูสโซ

เพราะฉะนั้นผู้ชายซึ่งมีหน้าที่ทางการเมืองจะพัฒนาตนเองให้บรรลุเสรีภาพทางศีลธรรมได้ จำเป็นต้องผ่านกระบวนการดังที่กล่าวมาในข้างต้น

2.3 บทบาทของคุณธรรมต่อทัศนะเรื่องเสรีภาพของรูสโซ

มโนทัศน์เรื่องคุณธรรมมีความสำคัญอย่างมากสำหรับรูสโซ เพราะมโนทัศน์เรื่องคุณธรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้มนุษย์สามารถมีเสรีภาพที่ยังเป็นนายตนเองได้แม้ต้องพึ่งพาคนอื่น รวมทั้งช่วยให้มนุษย์บรรลุศักยภาพของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบได้ สืบเนื่องมาจากวิถีแก้ปัญหาของรูสโซเพื่อค้นหากระบวนการเรียกร้องให้มนุษย์สามารถมีเสรีภาพดังเช่นที่เคยมีในสภาพธรรมชาติ โดยการสร้างข้อตกลงทางสังคมหรือสัญญาประชาคมขึ้น แต่การสร้างข้อตกลงทางสังคมของรูสโซนี้ไม่ได้สร้างขึ้นเพื่อให้มนุษย์กลับไปมีเสรีภาพในลักษณะเดิม หากแต่สร้างขึ้นเพื่อพัฒนามนุษย์ให้มีเสรีภาพทางศีลธรรมซึ่งสมบูรณ์แบบมากกว่า แม้ว่ารูสโซจะยกย่องเสรีภาพในสภาพธรรมชาติเป็นต้นแบบของเสรีภาพในสภาพสังคม แต่มนุษย์ที่สมบูรณ์แบบไม่สามารถเกิดขึ้นได้ถ้ามีเพียงเสรีภาพในสภาพธรรมชาติเท่านั้น เพราะเสรีภาพในสภาพธรรมชาติดังกล่าวที่ช่วยยกระดับคุณค่าของความเป็นมนุษย์นั้นคือคุณธรรม คุณธรรมจะช่วยสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อการมีภาวะร่วมในความรับผิดชอบทางสังคม ฉะนั้นมนุษย์สำหรับรูสโซจึงไม่สามารถบรรลุศักยภาพของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ถ้าขาดมโนทัศน์เรื่องคุณธรรม

อย่างไรก็ตามรูสโซไม่ได้ให้คำนิยามที่ชัดเจนเกี่ยวกับคุณธรรม แต่เราสามารถพบความหมายของคุณธรรมได้โดยผ่านตัวอย่างและผลที่ตามมาจากการปฏิบัติคุณธรรม จึงทำให้คุณธรรมสำหรับรูสโซก็คือสิ่งดีงามต่างๆภายใต้สภาพสังคม และสิ่งดีงามเหล่านั้นต้องสอดคล้อง

กับผลประโยชน์ร่วมภายในรัฐ ดังนั้นเราจึงไม่สามารถนิยามขอบเขตที่ชัดเจนเกี่ยวกับคุณธรรมสำหรับรุสโซได้

2.3.1 ที่มาของคุณธรรม

คุณธรรมสำหรับรุสโซมีรากฐานมาจากความปรารถนาของมนุษย์ที่เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์มีการปฏิสัมพันธ์กันภายในสังคมแล้ว³² โดยที่มาของคุณธรรมมาจากอารมณ์ทางธรรมชาติที่เรียกว่า ความสงสาร(pity)ของมนุษย์ รุสโซกล่าวว่าความสงสารคืออารมณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เป็นการปรับตัวของแต่ละคนเพื่อแสดงออกถึงการรักตนเองและการรักษาซึ่งกันและกันระหว่างมนุษย์³³ รุสโซได้ให้กฎของความสงสารไว้ในงานเขียนอีเมล สามข้อดังนี้คือ

หนึ่ง ความสงสารไม่ได้มีให้แก่คนที่มีความสุขมากกว่าตัวเรา

สอง ความสงสารคือการมองเห็นความทุกข์ทรมานของคนอื่นในลักษณะที่เข้าใจว่าเราก็สามารถทุกข์ทรมานเช่นนั้นได้

สาม ความสงสารไม่ได้วัดจากปริมาณของความทุกข์ แต่เป็นอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้นเมื่อเรามองเห็นคนอื่นกำลังประสบความทุกข์ทรมาน เป็นความรู้สึกร่วมระหว่างมนุษย์ซึ่งทุกคนมีอย่างเท่าเทียมกัน เราสามารถจินตนาการถึงความทุกข์ของคนอื่นเสมือนว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงสำหรับเรา³⁴

พัฒนาการและความสำคัญของความสงสารสะท้อนผ่านงานเขียนอีเมล โดยรุสโซให้ตัวอย่างของอีเมลว่าการที่อีเมลสามารถมีความสงสารได้นั้น ชั้นแรกอีเมลต้องมีความเข้าใจในตัวเองก่อนว่าเขาก็สามารถได้รับความทุกข์ทรมานในลักษณะเช่นเดียวกันได้ ฉะนั้นอีเมลจึงมีความรู้สึกอย่างเดียวกันกับผู้ซึ่งกำลังทุกข์ทรมาน และในขั้นที่สองเนื่องด้วยตัวของอีเมลไม่ได้กำลังประสบกับความทุกข์ทรมานนั้นเขาจึงไม่มีความรู้สึกอิจฉาแต่มีความสงสารให้แทน ซึ่งความรู้สึกนี้ถือเป็นความรู้สึกที่ดี เพราะเป็นการยกระดับการเคารพนับถือตนเอง(Self-esteem)ของอีเมล³⁵

³² Jean-Jacques Rousseau: *Emile or On Education*, Translated by Allan Bloom, (New York: Basic Books, 1979), Book4, pp. 211.

³³ Roger D. Masters(ed)(tr), *Jean-Jacques Rousseau: The First and Second Discourses*, (New York: St Martin's Press, 1964), pp.133

³⁴ Jean-Jacques Rousseau: *Emile or On Education*, Translated by Allan Bloom, (New York: Basic Books, 1979), Book4, pp.223-225.

³⁵ *Ibid.*, pp. 221-231.

นั่นแสดงให้เห็นว่าความสงสารคืออารมณ์ความรู้สึกที่เข้ามามีบทบาทต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ เป็นจุดเริ่มต้นของคุณธรรมและตัวเชื่อมให้มนุษย์มีความรู้สึกร่วมในลักษณะของความเป็นมนุษยชาติ รวมทั้งช่วยให้มนุษย์เกิดความเคารพนับถือในตนเองซึ่งความรู้สึกนี้ช่วยสร้างความรู้สึกร่วมต่อการรับผิดชอบเรื่องต่างๆภายในทางสังคม เป็นความรู้สึกร่วมทางใจที่อยากจะสร้างผลประโยชน์ให้แก่คนอื่นๆและสังคมมากกว่าการมีชีวิตที่สนใจเพียงแค่นั้นเองเพียงคนเดียว

นอกจากความสงสารจะช่วยสร้างความรู้สึกร่วมระหว่างมนุษย์ภายในสังคมแล้ว ความสงสารยังเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความเท่าเทียมกัน รวมทั้งเป็นพื้นฐานของกฎหมายและศีลธรรมสำหรับรัฐโซอีกด้วย มิรา มอร์เจนส์เทอเรน(Mira Morgenstem) กล่าวว่า แม้ว่าความสงสารจะเป็นสัญชาตญาณพื้นฐานของมนุษย์ แต่รัฐโซให้คำนิยามความสงสารเท่ากับปัจจัยพื้นฐานที่เชื่อมโยงภายในสังคม ซึ่งในความหมายนี้หน้าที่ของความสงสารจึงเป็นทั้งตัวบ่งชี้ถึงความเป็ปัจเจกบุคคลของมนุษย์และเป็นรากฐานของความเห็นอกเห็นใจกัน รวมทั้งการแสดงออกถึงความเท่าเทียมกันภายในสังคม ทำให้ความสงสารเป็นพื้นฐานของกฎหมายและเป็นตัวบ่งชี้ทางศีลธรรม เพราะฉะนั้นความสงสารจึงเป็นกฎที่สำคัญภายใต้โครงสร้างทางสังคมและช่วยพัฒนาคุณภาพของสังคมได้³⁶

ความสงสารจะช่วยส่งเสริมและเป็นจุดเริ่มต้นทางศีลธรรม แต่ความสงสารเกิดขึ้นจากการรักตนเองในสภาพธรรมชาติ(Amour de soi) ซึ่งการรักตนเองในสภาพธรรมชาตินี้เป็นการรักตนเองเพียงเพื่อจะปกป้องตนเองโดยยังไม่มีความคิดที่จะเปรียบเทียบตนเองกับคนอื่น เป็นอารมณ์ความรู้สึกที่มีความปรารถนาเพียงความต้องการที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตเท่านั้น แต่ความปรารถนาที่เกี่ยวกับศีลธรรมจำเป็นต้องอาศัยการปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นๆในสังคม

ฉะนั้นอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดจากความสงสารแม้จะไม่ได้เป็นอารมณ์ความรู้สึกที่เป็นศีลธรรม ส่งผลให้พัฒนาการของความสงสารจำเป็นต้องอาศัยความปรารถนาที่มาจากความรักตนเองอย่างถือตัว(Amour-propre)และอาศัยการทำงานร่วมกันกับจินตนาการ(imagination)ในการสร้างมนุษย์ที่ตระหนักถึงมนุษยชาติ เนื่องด้วยการประกอบกันระหว่างความสงสารและจินตนาการสร้างการเกาะยึดทางสังคมอันแสดงออกซึ่งความเห็นอกเห็นใจกันท่ามกลางสมาชิก

³⁶ Mira Morgenstem, *Rousseau and the Politics of Ambiguity : Self, Culture, and Society*, (Pennsylvania : Pennsylvania State University Press, 1996) pp. 59.

จินตนาการจึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาคุณธรรมของมนุษย์ โดยจินตนาการจะเป็นตัวเร่งความรู้สึกสงสาร ทำให้เราสามารถเห็นภาพที่ชัดเจนเสมือนจริงในใจของเรา ผลก็คือเราสามารถวางตำแหน่งของความสงสารไว้ได้อย่างถูกต้อง³⁷

เพื่อความชัดเจนในบทบาทของจินตนาการที่มีต่อความสงสาร ริชาร์ด บอยด์(Richard Boyd) ได้ยกตัวอย่างเกี่ยวกับความชัดเจนในบทบาทของจินตนาการที่มีต่อความสงสารของรูสโซว่า ความสงสารได้ให้มุมมองที่เราสามารถนึกภาพได้เกี่ยวกับความทุกข์ทรมานของมนุษย์ เช่นในโรงละคร(Theater)ภาพที่เราเห็นจากการแสดงของนักแสดงช่วยกระตุ้นให้เรา รู้สึกถึงความทุกข์ทรมานของมนุษย์โดยที่เราไม่จำเป็นต้องเห็นคนที่กำลังทุกข์ทรมานจริง³⁸

นอกจากความสงสารจะต้องอาศัยจินตนาการแล้ว การที่จินตนาการจะเป็นภาวะทางจิตที่มีความต่อเนื่องไปสู่อนาคต อันแสดงถึงภาวะของการเกิดความสงสารที่แท้จริงได้นั้นจำเป็นต้องอาศัยความทรงจำ(memory) เนื่องด้วยความทรงจำจะช่วยให้นมนุษย์สามารถตระหนักผู้เกี่ยวกับอดีตและช่วยให้นึกย้อนถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีตขึ้นมาอีกครั้งได้ ความทรงจำจึงทำให้เรารู้สึกถึงความต่อเนื่องทางจินตนาการ ซึ่งความต่อเนื่องนี้จะขยายผลไปสู่อนาคตทำให้เราเกิดความสงสารอย่างแท้จริง³⁹ เพราะฉะนั้นความสงสารจะพัฒนาไปสู่การมีศีลธรรมได้จะต้องอาศัยการทำงานร่วมกับจินตนาการและความทรงจำ

ดังนั้นความสงสารจึงมีบทบาทต่อมโนทัศน์ทางสังคมของรูสโซ ทั้งบทบาทในการเป็นตัวเชื่อมระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ทำให้นมนุษย์มีความรู้สึกร่วมในความเป็นมนุษย์ชาติและเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการสร้างศีลธรรมภายในสังคม ทำให้นมนุษย์มีความรู้สึกร่วมในการรับผิดชอบต่อสังคมซึ่งส่งผลให้ความเชื่อมโยงภายในสังคมเข้มแข็งและมีสมาชิกที่พร้อมจะสร้างประโยชน์ต่อสังคมมากกว่าเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน

เนื่องด้วยความสงสารไม่เพียงพอที่จะทำให้นมนุษย์มีศีลธรรมได้ จึงทำให้อุสโซพยายามจะก้าวข้ามข้อจำกัดของความสงสารโดยการพัฒนาความสงสารไปสู่ความรัก และใช้ความรักในทางสังคมเพื่อสร้างเครือข่ายทางสังคมที่มีความมั่นคงและบรรลุเป้าหมายที่เป็นจริงได้ ในเวลาที่เอมิลยังไม่มีอารมณ์เกี่ยวกับความรักรูสโซได้ใช้ความสงสารและจินตนาการเป็นตัวเร่งให้เกิด

³⁷ Jean-Jacques Rousseau: *Emile or On Education*, Translated by Allan Bloom, (New York: Basic Books, 1979), Book4, pp.56,63.

³⁸ Richard Boyd, "Pity's Pathologies Portrayed: Rousseau and the Limits of Democratic Compassion," *Political Theory* Vol.32, No.4, (Aug.,2004) pp. 528.

³⁹ Jean-Jacques Rousseau: *Emile or On Education*, Translated by Allan Bloom, (New York: Basic Books, 1979),Book4, pp.225.

ความก้าวหน้าอื่น ๆ ในการพัฒนาทางปัญญาของเอมิล โดยเฉพาะความสามารถในการประยุกต์ใช้ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติจากการเรียนตามทฤษฎี ตัวอย่างเช่นการเรียนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของ เอมิล การเรียนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์จะช่วยให้เอมิลสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับปัญหาที่เกิดจาก ความชั่วร้ายต่างๆในสังคมและช่วยกระตุ้นให้เกิดความสามารถทางปัญญาอย่างใหม่ภายใน ตัวเองได้ ซึ่งการพัฒนานี้คือพลังความสามารถของเอมิลที่มีร่วมกับการอุปมาอุปไมย เป็น ความสามารถที่รุสโซว์หวังว่าจะทำให้เอมิลนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงจากบทเรียนในทางทฤษฎีไปสู่ ประสบการณ์ในทางปฏิบัติของตัวเอง อีกทั้งในเวลาเดียวกันเอมิลจะสามารถหลีกเลี่ยงการสัมผัส กับอันตรายที่เกิดจากความเสื่อมต่างๆทางสังคมได้⁴⁰

ด้วยเหตุนี้รุสโซว์จึงคิดว่าเราต้องพยายามรักษาคุณสมบัติที่ดีของความสงสารไว้ไม่ให้ตก ไปสู่ความเสื่อมภายในสังคม ซึ่งวิธีการปกป้องความสงสารไม่ให้เสื่อมถอยก็คือ *“เราจะต้องขยาย ความสงสารนี้ให้กลายเป็นส่วนทั้งหมดของมนุษยชาติโดยอาศัยการทำงานร่วมกับความยุติธรรม เนื่องด้วยในบรรดาคุณธรรมทั้งหมดความยุติธรรมคือคุณธรรมหนึ่งเดียวที่สร้างผลประโยชน์ร่วม ของมนุษย์”*⁴¹

และในสัญญาประชาคมรุสโซว์กล่าวว่า *“ความยุติธรรมทั้งหมดมาจากพระเจ้าแต่เราไม่ ต้องการได้รับการปกครองหรือกฎหมายจากพระเจ้า ซึ่งความยุติธรรมที่มาจากพระเจ้านี้ถือเป็น ความยุติธรรมสากลที่ปราศจากข้อสงสัยซึ่งมนุษย์มีระหว่างกัน โดยความยุติธรรมนี้ให้สิทธิพื้นฐาน ของความเป็นมนุษยชาติ”*⁴²

ดังนั้นถ้าความยุติธรรมคือคุณธรรมหนึ่งเดียวที่สร้างผลประโยชน์ร่วมทางสังคมระหว่าง มนุษย์และที่มาของคุณธรรมนี้มาจากพระเจ้า โดยพระเจ้าเป็นสาเหตุแรกของความยุติธรรมแต่ พระเจ้าไม่ได้มีอิทธิพลกับมนุษย์ในแง่ของการปกครองหรือให้กฎหมาย หากแต่ความยุติธรรม นำมาซึ่งสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษยชาติ จึงเท่ากับว่าความยุติธรรมเป็นคุณธรรมที่มนุษย์ทุกคนใน สังคมจำเป็นต้องรักษาไว้ เพราะความยุติธรรมนี้จะเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างรากฐานต่อการบรรลุ เสรีภาพของมนุษย์ภายใต้สภาพสังคมของรุสโซว์

⁴⁰ Jean-Jacques Rousseau: *Emile or On Education*, Translated by Allan Bloom, (New York: Basic Books, 1979), Book4, pp. 247.

⁴¹ *Ibid.*, pp. 253.

⁴² Roger D. Master (ed), *Jean-Jacques Rousseau, On The Social Contract with Geneva Manuscript and Political Economy*, translated by Master R. Judith, (New York: St. Martin's Press, 1978), Book2 ch4 pp. 198.

เนื่องด้วยสังคมของรุสโซต้องการการแสดงออกถึงความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน (compassion) เพราะภาวะของความเห็นอกเห็นใจคนอื่นนี้ส่งผลต่อการเกิดผลประโยชน์ร่วมภายในสังคม สมาชิกภายใต้สังคมจึงจำเป็นต้องมีเป้าหมายบางอย่างร่วมกัน เมื่อมนุษย์มีความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกันโดยมีความสงสารเป็นตัวเชื่อมความเป็นมนุษยชาติแล้ว มนุษย์จะสามารถวางตนเองในสังคมได้อย่างเหมาะสมและก่อเกิดตัวตนร่วมระหว่างมนุษย์ การมีความเห็นอกเห็นใจต่อคนอื่นได้ เราต้องสามารถก้าวข้ามความเป็นตัวตน(Self)ของเราแล้วเอาตัวเราเข้าไปแทนที่คนอื่น โดยอาศัยการมองโลกจากมุมมองของคนอื่นมากกว่าใช้มุมมองของตัวเอง ซึ่งริชาร์ด บอยด์(Richard Boyd) เรียกขบวนการนี้ของรุสโซว่าการระบุความเป็นตัวตน (Identification) นั่นก็คือการระบุความเป็นตัวตนของตัวเองร่วมกับผู้อื่น เพื่อที่จะค้นหาความเป็นเอกลักษณ์ที่มีร่วมกัน(Common Identity)⁴³

เราจำเป็นต้องแสดงตัวตนของตนเองร่วมกับคนอื่นภายใต้ความแตกต่างทางสังคม เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้เราจินตนาการได้ว่าอะไรที่เป็นเงื่อนไขที่ทำให้มนุษย์ต้องพึ่งพากันและสามารถมีบางสิ่งร่วมกันได้ รุสโซได้ชี้ให้เห็นถึงสิ่งที่มนุษย์มีร่วมกันผ่านตัวอย่างในเอมิลว่า “สิ่งที่มนุษย์มีร่วมกันคือความทุกข์ที่มีในแบบเดียวกัน(*common miseries*) ซึ่งเป็นความอ่อนแอของมนุษย์ภายใต้สภาพสังคม โดยความทุกข์ที่มีร่วมกันของมนุษย์นี้จะทำให้มนุษย์เข้าใจมนุษยชาติ”⁴⁴

เพราะฉะนั้นเราจะพบว่านอกจากความสงสารจะเป็นที่มาของคุณธรรมแล้ว พัฒนาการของความสงสารยังเป็นสิ่งจำเป็นต่อการมีศีลธรรมและการเข้าใจระบบศีลธรรมของรุสโซได้อีกด้วย

2.3.2 องค์ประกอบที่ช่วยให้เกิดคุณธรรม

เนื่องด้วยคุณธรรมสำหรับรุสโซคือสิ่งที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อส่วนร่วม โดยมีที่มาจากความสงสารและความสงสารช่วยส่งเสริมให้มนุษย์สามารถพัฒนาคุณธรรมได้ แต่ถ้ามีเพียงแคความสงสารอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะทำให้เกิดคุณธรรมสำหรับรุสโซได้ เพราะคุณธรรมสำหรับรุสโซจะต้องอาศัยองค์ประกอบอื่นๆเพื่อช่วยในการพัฒนามนุษย์ให้มีศีลธรรมได้ คือ หนึ่ง ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี(*conscience*) สอง บทบาทของความสุข และสาม การทำตามหน้าที่ซึ่งองค์ประกอบทั้งสามอย่างนี้จะช่วยให้เราเข้าใจพัฒนาการของคุณธรรมสำหรับรุสโซได้ชัดเจนขึ้น

⁴³Richard Boyd, "Pity's Pathologies Portrayed: Rousseau and the Limits of Democratic Compassion." *Political Theory* Vol.32, No.4, (Aug.,2004) pp. 524.

⁴⁴ Jean-Jacques Rousseau: *Emile or On Education*, Translated by Allan Bloom, (New York: Basic Books, 1979), Book4, pp.221.

2.3.2.1 ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี(Conscience)

สืบเนื่องมาจากในสภาพธรรมชาติมนุษย์ไม่มีความสัมพันธ์ทางศีลธรรมหรือหน้าที่ระหว่างกันจึงไม่มีดีหรือชั่วและไม่มีความชั่วร้ายหรือคุณธรรม⁴⁵ ระบบศีลธรรมจึงต้องเกิดขึ้นภายใต้สังคมน โดยระบบศีลธรรมเกิดมาจากความปรารถนาภายในสังคมนเช่นการรักตนเอง การกลัวความเจ็บปวด กลัวตาย และความต้องการมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี ซึ่งการจะได้มาหรือการบรรลุความปรารถนาเหล่านั้นมนุษย์จำเป็นต้องมีการปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ประกอบกับแรงผลักดันจากความรู้สึกผิดชอบชั่วดีที่เกิดขึ้นเพื่อนำพามนุษย์ไปสู่ความรู้และรักในความดี รุสโซกล่าวว่ “แม้มนุษย์จะไม่ได้มีความรู้เกี่ยวกับความดีมาตั้งแต่กำเนิด แต่มนุษย์จะมีความรู้เกี่ยวกับความดีได้เมื่อมนุษย์มีเหตุผล”⁴⁶

มนุษย์สามารถมีคุณธรรมได้ด้วยการมีความรู้สึกผิดชอบชั่วดีในหัวใจ สืบเนื่องมาจากการเกิดขึ้นของความดีและความชั่วมาจากความรู้สึกรักและเกลียด ความดีจึงไม่ได้เป็นเพียงแค่นามธรรมเพราะบุคคลที่มีศีลธรรมจึงมาจากความเข้าใจและความรักที่แท้จริงด้วยเหตุผล ซึ่งการพัฒนาเหตุผลและการทำงานของความรู้สึกผิดชอบชั่วดีไม่ได้สร้างขึ้นภายใต้กฎของธรรมชาติ รุสโซได้กล่าวว่าเมื่อความสัมพันธ์แรกที่เรามีต่อคนอื่นซึ่งเกิดมาจากการรักตนเองอย่างถือตัว(Amour-propre)ทำให้เราสามารถพัฒนาตนเองไปในทิศทางที่ดีหรือไม่ดีก็ได้ นั่นคือความปรารถนาที่เกิดจากการรักตนเองอย่างถือตัวทำให้เราสามารถมีความเมตตาากรุณาหรือความอิจฉาและความโลภได้ ซึ่งการที่เราจะมีความปรารถนาในทางที่ดีหรือไม่ดี และรู้ว่าสภาพของความปรารถนานั้นเป็นไปในทางดีหรือไม่ดีได้ เราจะต้องรู้ก่อนว่าอะไรคือความปรารถนาที่เรามีท่ามกลางคนอื่น และอะไรคือชนิดของอุปสรรคที่จะทำให้เราได้มาซึ่งความปรารถนานั้น ซึ่งการจะรู้ว่าอะไรคือความปรารถนาของเราท่ามกลางคนอื่นและอะไรคืออุปสรรคได้เราจะต้องมีความรู้สึกผิดชอบชั่วดีในตนเอง(Self-conscience) เพราะว่าความรู้สึกนี้ทำให้เราอยู่กับปัจจุบันและอยู่กับเป็นความจริงในช่วงเวลานั้นๆ พร้อมกับมีเหตุผลเป็นองค์ประกอบในการพิจารณาด้วย⁴⁷

⁴⁵ Roger D. Masters(ed)(tr), Jean-Jacques Rousseau: The First and Second Discourses, (New York: St Martin's Press,1964), pp. 128.

⁴⁶ Jean-Jacques Rousseau: Emile or On Education, Translated by Allan Bloom, (New York: Basic Books, 1979), Book4, pp. 290.

⁴⁷ Ibid., pp. 235.

การฝึกฝนให้มนุษย์มีศีลธรรมจึงเป็นเรื่องที่ยากสำหรับรุสโซเพราะมนุษย์ในสังคมคุ้นเคยกับความชั่วร้ายและมีแนวโน้มที่จะหันไปสู่ความชั่วมากกว่าความดี ฉะนั้นการเป็นนายของตนเองหรือการมีอำนาจเหนือประสบการณ์ของตนเองจะต้องมีพัฒนาการของเหตุผลภายในใจ⁴⁸

รุสโซกล่าวว่าการปรารถนาที่นำเราไปในทางที่ผิดจะขัดแย้งกับความปรารถนาที่ช่วยพัฒนาตัวเรา เพราะการรักตนเองอย่างถือตัว(Amour-propre)ก่อให้เกิดประโยชน์แต่ก็เป็นเครื่องมือที่อันตรายจึงยากที่เราจะได้ประโยชน์จากมันโดยไม่เกิดผลกระทบจากอันตรายของมัน⁴⁹ มนุษย์จึงไม่ควรหลงใหลในความปรารถนาที่เกิดจากการรักตนเองในสังคม นั่นคือถ้ามนุษย์หลงระเริงกับสิ่งที่ได้จากความปรารถนาก็จะไม่สามารถมองเห็นความเป็นจริงได้เช่นตัวอย่างของเอมิล รุสโซกล่าวว่า "ถ้าเอมิลเชื่อว่าตนเองฉลาดกว่าคนอื่นและเกิดมามีความสุขมากกว่าคนอื่นถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง มนุษย์ที่ดีจะต้องไม่หลอกตัวเองจากบางสิ่งที่เรามีเหนือกว่าคนอื่น เพราะคนดีจะต้องภูมิใจในคุณธรรมของตนเองเนื่องด้วยคุณธรรมเหล่านั้นอยู่ในตัวเราซึ่งก็คือการชื่นชมความเป็นเจ้าของความดีของตัวเอง"⁵⁰

มนุษย์ไม่ได้มีความรู้ว่าจะอะไรดีหรือไม่ดีเพราะความรู้ไม่ได้ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่กำเนิด แต่ทันทีที่มนุษย์มีเหตุผลความรู้สึกผิดชอบชั่วดีจะนำมนุษย์ไปสู่ความรักในความรู้นี้ มนุษย์ใช้ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีในการตัดสินการกระทำของคนอื่นว่าดีหรือเลว การกระทำของความรู้สึกผิดชอบชั่วดีนี้ไม่ได้มาจากการพิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบด้วยเหตุและผล แต่มาจากอารมณ์ความรู้สึก(sentiment)ซึ่งมีมาก่อนความคิดของเรา เพราะความคิดต่างๆของเรามาจากภายนอก ส่วนอารมณ์ความรู้สึกประเมินค่าสิ่งต่างๆภายในใจเรา โดยอารมณ์ความรู้สึกนี้จะทำให้เรารู้ว่าเราสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆอย่างไร และความสัมพันธ์โดยอยู่ร่วมกับเราได้หรือไม่ ทำให้เรารู้ว่าอะไรที่เราควรค้นหาและอะไรควรละทิ้ง⁵¹

อย่างไรก็ตามความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของมนุษย์จะสามารถแสดงผลของมันได้ จะต้องอาศัยการทำงานร่วมกับเจตจำนงของมนุษย์ด้วย เนื่องด้วยการกระทำที่แท้จริงสำหรับรุสโซจะต้องมีเจตจำนง เพราะเจตจำนงจะช่วยให้มนุษย์ไปสู่ความเป็นสากลและมีความรู้สึกร่วมระหว่าง

⁴⁸ Jean-Jacques Rousseau: *Emile or On Education*, Translated by Allan Bloom, (New York: Basic Books, 1979), Book4, pp. 237.

⁴⁹ *Ibid.*, pp. 244.

⁵⁰ *Ibid.*, pp. 245.

⁵¹ *Ibid.*, pp. 289- 290.

มนุษย์ได้⁵² เจตจำนงมีความเป็นอิสระจากประสาทสัมผัสของมนุษย์ และความสามารถของเจตจำนงช่วยทำให้มนุษย์สามารถมีการกระทำที่มีเสรีภาพได้⁵³

นอกจากนั้นความรู้สึกผิดชอบชั่วดียังช่วยให้เราสามารถมีสำนึกต่อการกระทำของตนเองได้อีกด้วย โดยรูสโซได้แสดงให้เห็นถึงการสำนึกในการกระทำโดยผ่านการพิจารณาสองตัวอย่างที่ตรงข้ามกันระหว่างคำพูดที่สอดคล้องกับการกระทำตามอำเภอใจ ซึ่งได้รับการชักนำไปในทิศทางของความเสื่อมในสังคมถือเป็นประโยชน์ต่อการก่อกองเกี่ยวกับเรื่องคุณธรรม ซึ่งการเรียนรู้นี้ได้แสดงให้เห็นถึงการกระทำสองอย่างที่ตรงข้ามกัน โดยการกระทำอย่างหนึ่งดีแต่อีกอย่างหนึ่งไม่ดี ซึ่งมนุษย์จะสามารถเลือกทำตามการกระทำที่ดีได้ มนุษย์จะต้องได้รับการเรียนรู้เกี่ยวกับความแตกต่างของสองการกระทำนี้ เพราะการเรียนรู้จำเป็นต้องอาศัยการประเมินค่าจากความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของมนุษย์ เห็นได้จากที่ครูของเอมิลให้เหตุผลว่าทำไมเอมิลจึงต้องเรียนรู้สองตัวอย่างที่มีความแตกต่างกันมากนี้ เขากล่าวว่าการเรียนรู้จะช่วยสร้างความพร้อมให้เอมิลเข้าใจในตนเองและเป็นบทเรียนที่แสดงให้เห็นในบทลงโทษที่มาจากกฎเหล่านี้ ทั้งความผิดทางร่างกายและทางศีลธรรม การฝ่าฝืนกฎจะนำมาซึ่งความรู้สึกผิด⁵⁴ เมื่อมนุษย์รู้สึกผิดหรือละอายในสิ่งที่ไม่เหมาะสมแล้วมนุษย์จะละเว้นการกระทำที่จะชักนำมนุษย์ไปสู่ความเสื่อมถอยที่ขัดขวางการพัฒนาของมนุษย์

เราอาจสรุปได้ว่าความรู้สึกผิดชอบชั่วดีมีบทบาทสำคัญต่อการมีคุณธรรมของรูสโซ นั่นคือความรู้สึกผิดชอบชั่วดีจะช่วยให้เรารู้ว่าสิ่งใดควรแสวงหาและสิ่งใดควรละทิ้ง ซึ่งการทำงานของความรู้สึกผิดชอบชั่วดีจำเป็นต้องทำงานร่วมกับเจตจำนงของมนุษย์ เพราะความรู้สึกผิดชอบชั่วดีเป็นอารมณ์ความรู้สึกในการประเมินค่าสิ่งต่างๆ โดยการประเมินค่านี้อาจสามารถแสดงออกมาได้จำเป็นต้องแสดงผ่านการกระทำ แต่เนื่องจากการกระทำที่แท้จริงต้องมาจากเจตจำนงของมนุษย์ เพราะฉะนั้นความรู้สึกผิดชอบชั่วดีจะไม่สามารถขยายผลไปสู่การกระทำที่มีศีลธรรมได้ถ้าปราศจากเจตจำนง

⁵² Jean-Jacques Rousseau: *Emile or On Education*, Translated by Allan Bloom, (New York: Basic Books, 1979), Book4, pp. 273.

⁵³ *Ibid.*, pp. 280.

⁵⁴ *Ibid.*, pp. 324.

2.3.2.2 บทบาทของความสุซ

เรื่องทางศีลธรรมจำเป็นต้องอาศัยความสุขด้วยเช่นกัน เพราะความสุขถือเป็นปัจจัยหนึ่งในการนิยามเรื่องของคุณธรรมสำหรับรุสโซ โดยความสุขจะสัมพันธ์กับผลประโยชน์ทางสาธารณะ เนื่องด้วยมนุษย์มีความรู้สึกร่วมระหว่างกันในฐานะของความเป็นมนุษย์ ซึ่งความรู้สึกร่วมนี้ทำให้มนุษย์เข้าใจมนุษย์ด้วยกันและทำให้มนุษย์สามารถที่จะเสียสละตนเองเพื่อส่วนรวมได้

โดยการคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมนั้นเป็นผลที่สืบเนื่องมาจากอารมณ์ความรู้สึกทางธรรมชาติของมนุษย์(natural sentiment)ซึ่งมีผลมาจากความสงสาร รุสโซกล่าวว่าการมณความรู้สึกทางธรรมชาตินี้เป็นความรู้สึกร่วมที่มนุษย์ทุกคนมีส่วนร่วมกัน นั่นคือเราจะรู้สึกทรมานเมื่อเราเห็นความทุกข์ทรมาน โดยรุสโซเชื่อว่าเราสามารถพิจารณาสิ่งที่มีร่วมกันระหว่างมนุษย์ได้โดยพิจารณาที่ความทุกข์ซึ่งมนุษย์ทุกคนมี มนุษย์ทุกคนมีความทุกข์ที่เหมือนกันเราจึงสามารถรับรู้ความรู้สึกของความทุกข์ได้แม้ว่าเราจะไม่ได้กำลังทุกข์อยู่ก็ตาม ซึ่งความทุกข์เหล่านี้ได้ทำให้มนุษย์เข้าใจความเป็นจริงและเข้าใจในสิ่งที่มนุษย์มีส่วนร่วมกัน รุสโซได้ยกตัวอย่างของเอมิลว่าเมื่อเอมิลเห็นความทุกข์ทรมานหรือคนที่ไม่มีความสุขทำให้เอมิลเข้าใจความเป็นมนุษย์มากขึ้น⁵⁵ ซึ่งความเข้าใจของเอมิลนี้จะทำให้เอมิลสามารถที่จะมองเห็นว่าอะไรคือสิ่งที่ดีและยืนหยัดต่อการกระทำความดีนั้นได้ และถ้าต้องการให้เอมิลรักในความจริง เราจะต้องให้การศึกษาและกิจกรรมแก่เขาเพื่อทำให้เขามีความสนใจที่จะอุทิศตนเองเพื่อความสุขของคนอื่น โดยต้องทำให้เขาพิจารณาสิ่งต่างๆด้วยความเป็นจริงไม่ใช่ความอคติ⁵⁶

เมื่อมนุษย์สามารถมองเห็นสิ่งต่างๆตามความเป็นจริงแล้ว มนุษย์จะสามารถจัดการกับพลังความสามารถของตนเองให้เหมาะสมกับความปรารถนาที่ตนเองมีได้ ซึ่งรุสโซเห็นว่า เมื่อมนุษย์สามารถจัดการกับความไม่ลงรอยกันระหว่างความสามารถและความปรารถนาได้ มนุษย์จะสามารถเลือกการกระทำเหล่านั้นได้ด้วยตนเองอย่างมีความสุข

ดังนั้นความสุขของรุสโซจึงไม่ได้หมายถึงความสุขที่มาจากความปรารถนาเฉพาะของคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นความสุขที่เกิดจากการควบคุมความปรารถนาของเราให้เหมาะสมได้ และมนุษย์จะมีความสุขก็ต่อเมื่อมนุษย์สามารถคำนึงถึงผลประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยมีพื้นฐานมาจากความเข้าใจในความเป็นมนุษย์ที่ทุกคนมีส่วนร่วมกันนั่นคือความทุกข์ทรมานในแบบเดียวกัน ผลทำให้มนุษย์สามารถตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อส่วนรวมในฐานะของความเป็นมนุษย์ได้ นั่นคือมนุษย์

⁵⁵ Jean-Jacques Rousseau: *Emile or On Education*, Translated by Allan Bloom, (New York: Basic Books, 1979), Book4, pp. 251.

⁵⁶ *Ibid.*, pp. 252.

สามารถมีการกระทำหลุดออกจากความปรารถนาที่เป็นผลประโยชน์ส่วนตัวแล้วมุ่งที่การกระทำเพื่อส่วนรวมแทนได้นั่นเอง

2.3.2. การทำตามหน้าที่

เนื่องด้วยคุณธรรมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองผลประโยชน์ส่วนรวม และตอบสนองการพัฒนาศักยภาพของความเป็นมนุษย์ภายในสังคม รัสโซจึงเห็นว่า “การกระทำที่มีคุณธรรมและศีลธรรมจะต้องได้รับการปลูกฝังเข้าไปในหัวใจและในหน้าที่”⁵⁷ ซึ่งผลประโยชน์ที่แท้จริงในการกระทำที่ดีไม่ได้มาจากการบังคับด้วยกฎหมาย แต่เป็นการกระทำตามหน้าที่อย่างสมบูรณ์แบบ⁵⁸ เพราะฉะนั้นคุณธรรมจึงเป็นสิ่งที่สอดคล้องไปกับการปฏิบัติตามหน้าที่ของมนุษย์ภายในสังคม นั้นเท่ากับว่าบุคคลคนหนึ่งจะมีคุณธรรมได้ ก็ต่อเมื่อบุคคลคนนั้นต้องปฏิบัติตามหน้าที่ของตนเองได้อย่างสมบูรณ์

การทำตามหน้าที่จึงสัมพันธ์กับการมีคุณธรรมสำหรับรัสโซ เพราะฉะนั้นถ้าบุคคลใดสามารถทำตามหน้าที่ของตนเองได้อย่างสมบูรณ์ย่อมเท่ากับว่าบุคคลนั้นมีคุณธรรม

จากพัฒนาการและนิยามเกี่ยวกับคุณธรรมของรัสโซในช่วงต้น อาจสรุปได้ว่าคุณธรรมสัมพันธ์กับกระบวนการพัฒนามนุษย์เพื่อบรรลุเสรีภาพในสังคม เริ่มต้นที่ความรู้สึกสงสาร โดยความสงสารช่วยเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และช่วยให้มนุษย์มีความรู้สึกร่วมในความเป็นมนุษยชาติรวมทั้งมีความรับผิดชอบต่อสังคมได้ ความสงสารจะพัฒนาไปในทิศทางของคุณธรรมได้จำเป็นต้องอาศัยจินตนาการและความทรงจำจึงจะทำให้มนุษย์มีความเห็นอกเห็นใจกันอย่างแท้จริง ซึ่งความเห็นอกเห็นใจกันนี้จะทำให้มนุษย์มองข้ามเรื่องของตนเองแล้วพิจารณาที่มุมมองของคนอื่น ดังนั้นเมื่อนำเอาพัฒนาการของความสงสารมาประกอบกับการทำงานร่วมกับองค์ประกอบอื่นๆคือความรู้สึกผิดชอบชั่วดี บทบาทของความสุข และการทำตามหน้าที่ของมนุษย์มีผลทำให้มนุษย์สามารถจัดการกับปัญหาต่างๆที่ขัดขวางการกระบวนการบรรลุเสรีภาพทางศีลธรรมของมนุษย์ได้อย่างสำเร็จ โดยมนุษย์จะสามารถเรียนรู้ได้ว่าจะวางตัวอย่างไรภายใต้สภาพสังคม เพื่อให้ภาวะของการพึ่งคนอื่นของมนุษย์ไม่ขัดขวางการบรรลุศักยภาพของความเป็นมนุษย์

เนื่องด้วยคุณธรรมมีที่มาจากความปรารถนาภายในสังคม และการจะได้มาซึ่งคุณธรรมมนุษย์จะต้องสามารถควบคุมความปรารถนาของตนเองให้เหมาะสม และสามารถเสียสละตนเอง

⁵⁷ Jean-Jacques Rousseau: *Emile or On Education*, Translated by Allan Bloom, (New York: Basic Books, 1979), Book4, pp.287.

⁵⁸ *Ibid.*, pp. 314.

เพื่อส่วนรวมได้ รวมทั้งสามารถเลือกการกระทำที่เหมาะสมกับตนเองได้ด้วยตนเอง โดยการกระทำนี้ต้องเป็นสิ่งที่ดี บทบาทของคุณธรรมภายในสังคมนี้จะช่วยให้กระบวนการบรรลุเสรีภาพทางศีลธรรมของมนุษย์เป็นไปได้

2.4 เสรีภาพทางศีลธรรม(Moral Freedom)

นอกจากนิยามของเสรีภาพที่ปรากฏในสัญญาประชาคมแล้วรุสโซยังได้กล่าวถึงเสรีภาพในงานเขียนอื่นๆอีกเช่นในเอมิล รุสโซกล่าวว่าเสรีภาพหมายถึงการที่เราสามารถเป็นนายตัวเรา และเป็นนายความปรารถนาของเราได้โดยรู้ว่าจะครอบครองตัวเราและความปรารถนาของเราอย่างไร ด้วยการประเมินค่าสิ่งต่างๆว่าดีหรือไม่ดีผ่านการปฏิบัติตามหน้าที่ของเรา ซึ่งการเรียนรู้ที่น่าเบื่อและเจ็บปวดมากเนื่องจากเราต้องเผชิญหน้ากับการชักนำไปสู่ความชั่วร้ายต่างๆ ซึ่งความชั่วร้ายเหล่านั้นสามารถเข้ามาครอบงำความปรารถนาของเราได้⁵⁹ รุสโซได้ยกตัวอย่างการสอนของครูที่สอนเอมิลว่า “การต่อต้านสิ่งที่จะทำร้ายความปรารถนาของเรา เป็นการปกป้องตนเองจากการเป็นทาสของความปรารถนาเหล่านั้น ซึ่งการควบคุมความปรารถนาเหล่านั้นคือการบังคับให้เราเป็นนายตนเองและไม่เชื่อฟังความรู้ที่ได้จากประสาทสัมผัส แต่เชื่อฟังเหตุผลแทน”⁶⁰ นั้นแสดงให้เห็นว่าการเป็นนายตนเองนั้นมีนัยครอบคลุมถึงการเป็นนายของความปรารถนาทั้งหมดของตนเองด้วย เท่ากับว่าเราต้องเผชิญหน้ากับความขัดแย้งระหว่างความต้องการของตนเองและหน้าที่ซึ่งเรามีต่อสังคมและรัฐแล้วสามารถจัดการกับความขัดแย้งนั้นให้เหมาะสมได้จึงจะเรียกว่าเรามีเสรีภาพ

การปกป้องตนเองจากความปรารถนาต่างๆที่มาทำลายเสรีภาพของเรา และทำให้เราต้องเป็นทาสของมันจำเป็นต้องอาศัยเหตุผล แต่ความสามารถในการใช้เหตุผลนั้นเป็นเหตุผลที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับบทบาทของคุณธรรมสำหรับรุสโซ ในเอมิลรุสโซได้ให้ความหมายของเสรีภาพว่ามนุษย์มีเสรีภาพที่ไม่ได้ต้องการสิ่งที่ย้ำๆให้กับตัวเอง แต่เสรีภาพคือความสามารถของเจตจำนงของเราที่มุ่งเพื่อสิ่งที่เหมาะสมกับตัวเราเท่านั้น โดยหลักของทุกๆการกระทำอยู่ในหลักของเจตจำนงของบุคคลที่มีเสรีภาพ⁶¹ นั่นคือถ้ามนุษย์สามารถกระทำกรต่างๆได้ด้วยตนเองและมีเสรีภาพแล้ว การกระทำเหล่านั้นจะต้องเป็นของมนุษย์ มนุษย์มีเสรีภาพเพื่อที่จะเลือกไม่ทำความ

⁵⁹ Jean-Jacques Rousseau: Emile or On Education, Translated by Allan Bloom, (New York: Basic Books, 1979), Book4, pp. 293.

⁶⁰ Ibid., pp. 325.

⁶¹ Ibid., pp. 280.

ชั่วแล้วทำความดี ซึ่งการเลือกที่จะทำดีและไม่ทำชั่วถือเป็นการใช้ศักยภาพในทางที่ดี เนื่องด้วยพระเจ้าไม่ได้ปกป้องมนุษย์จากการกระทำของความชั่ว แต่พระเจ้าให้ธรรมชาติที่ดีเลิศเกี่ยวกับการเลือกการกระทำของตนเองและให้สิทธิในคุณธรรมแก่มนุษย์ โดยศีลธรรมจะทำให้มนุษย์มีคุณค่าสูงขึ้น แต่ถ้ามนุษย์บิดเบือนศักยภาพหรือพลังที่มนุษย์มีแล้ว จะทำให้มนุษย์ไม่มีความสุขและชั่วร้าย⁶²

โดยการกระทำที่เรียกว่าเหมาะสมสำหรับรุสโซ คือการจัดการกับพลังความสามารถของเราให้เหมาะสมกับความต้องการของเรา ซึ่งหมายความว่าเมื่อมนุษย์ต้องเผชิญหน้ากับอุปสรรคต่างๆที่เกิดขึ้นมนุษย์ต้องสามารถจัดการกับสิ่งเหล่านั้นให้ลงตัวได้ โดยที่มนุษย์สามารถเลือกการกระทำเหล่านั้นได้ด้วยตนเองอย่างมีความสุข ซึ่งความสุขในที่นี้คือความสุขบนพื้นฐานของผลประโยชน์ร่วมทางสังคมที่มนุษย์พึงแสวงหา รุสโซได้ยกตัวอย่างของเอมิลว่าเอมิลควรค้นหาความสุขสำหรับคนอื่น ซึ่งความสุขนี้ไม่ได้ขยายความไปไกลกว่าสิ่งที่มีหมายถึงผลประโยชน์ร่วมทางสังคม⁶³ นั่นคือเมื่อเราสามารถจัดการกับความขัดแย้งได้อย่างลงตัวโดยที่เราเองมีความสุขที่ได้ทำเพื่อส่วนรวมแล้ว การกระทำของเราเหล่านั้นถือได้ว่าเป็นการกระทำที่เหมาะสมสำหรับรุสโซ

ด้วยเหตุผลที่ได้กล่าวมาในข้างต้น เราอาจสรุปได้ว่าเสรีภาพภายใต้พื้นที่ทางสังคมของรุสโซ หมายถึงการเป็นนายตนเองที่หมายรวมถึงการเป็นนายของความปรารถนาของตนเองด้วย ซึ่งภาวะของการเป็นนายของความปรารถนาของตนเองจะสมบูรณ์แบบใด มนุษย์จะต้องได้รับการพัฒนาคุณธรรมต่างๆภายใต้สังคม เพราะคุณธรรมเหล่านั้นจะช่วยให้มนุษย์สามารถควบคุมตนเอง (self-control) และสามารถเลือกกระทำของตนเองบนพื้นฐานทางศีลธรรมได้ นั่นเท่ากับว่าในสภาพสังคมที่นอกเหนือจากประเด็นทางการเมือง พัฒนาการของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบก็สามารถเกิดขึ้นได้โดยการเรียกร้องเสรีภาพภายใต้พื้นที่อื่นทางสังคม โดยมีพัฒนาการผ่านระบบการศึกษาเกี่ยวกับคุณธรรมต่างๆภายในสังคม ซึ่งช่วยให้มนุษย์สามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนเองได้อย่างสมบูรณ์แบบ

การปฏิบัติตามหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ คือหนทางหนึ่งในการบรรลุเสรีภาพทางศีลธรรมที่รุสโซยกย่อง เห็นได้จากการที่รุสโซเชื่อมโยงว่า การทำตามหน้าที่ก็คือการทำตามหลักของคุณธรรม เพราะการทำตามหน้าที่คือการยืนยันผลประโยชน์ร่วมทางสังคม ดังนั้นการทำตามหน้าที่ของตนเองได้อย่างสมบูรณ์ย่อมหมายถึงการทำตามหลักคุณธรรมได้อย่างสมบูรณ์แบบ

⁶² Jean-Jacques Rousseau: *Emile or On Education*, Translated by Allan Bloom, (New York: Basic Books, 1979), Book4, pp. 281.

⁶³ *Ibid.*, pp. 339.

เช่นกัน ถ้าคุณธรรมสามารถพัฒนามนุษย์ให้มีเสรีภาพซึ่งไม่จำกัดเพียงพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งแล้ว การทำตามหน้าที่ซึ่งตอบสนองการทำตามหลักของคุณธรรม ย่อมเท่ากับเป็นการทำตามหน้าที่ที่สามารถช่วยให้มนุษย์บรรลุศักยภาพของความเป็นมนุษย์ที่รัฐไทยยกย่องได้ด้วยเช่นกัน

นั่นเท่ากับว่าในพื้นที่อื่นๆทางสังคมที่นอกเหนือจากพื้นที่ทางการเมือง มนุษย์ก็สามารถมีเสรีภาพภายใต้สภาพสังคมได้โดยไม่จำเป็นต้องมีส่วนร่วมทางการเมืองสำหรับรัฐไทย ผลทำให้เสรีภาพทางศีลธรรมที่ปรากฏในพื้นที่ทางสังคมหมายถึงการเป็นนายตนเองโดยเป็นนายความปรารถนาของตนเองด้วยการเลือกการกระทำที่เหมาะสมอันมีพื้นฐานมาจากหลักทางศีลธรรม

จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมด ผู้เขียนคิดว่าเราสามารถแบ่งนิยามและความหมายของเสรีภาพทางศีลธรรมสำหรับรัฐไทยได้เป็นสองด้านด้วยกันคือ

หนึ่ง เสรีภาพทางศีลธรรมหมายถึงการเป็นนายตนเองและยังเชื่อฟังกฎที่ตนเองเป็นผู้สร้าง ซึ่งเสรีภาพทางศีลธรรมในความหมายนี้ เป็นเสรีภาพทางศีลธรรมที่รัฐไทยได้อธิบายกระบวนการไว้อย่างชัดเจนผ่านการมีส่วนร่วมทางการเมือง และคนที่จะมีเสรีภาพทางศีลธรรมในลักษณะนี้ได้จะต้องเป็นพลเมืองของรัฐที่ทำหน้าที่ทางการเมืองเท่านั้นซึ่งก็คือผู้ชาย

สอง เสรีภาพทางศีลธรรมหมายถึงการเป็นนายตนเองและสามารถเลือกในสิ่งที่เหมาะสมให้กับตนเองโดยมีบทบาททางคุณธรรมเป็นตัวกำหนด นั่นคือบุคคลใดจะมีเสรีภาพทางศีลธรรมในความหมายนี้ได้บุคคลนั้นจะต้องสามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองให้แสดงออกมาได้อย่างเหมาะสม ซึ่งการกระทำนี้วางอยู่บนพื้นฐานทางศีลธรรม เพราะฉะนั้นเสรีภาพทางศีลธรรมในที่นี้จึงไม่จำเป็นต้องสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมือง แต่เป็นเสรีภาพทางศีลธรรมที่ครอบคลุมพื้นที่ทางการเมืองด้วย เนื่องด้วยนิยามของเสรีภาพทางศีลธรรมเช่นนี้ครอบคลุมนิยามของเสรีภาพทางศีลธรรมในพื้นที่ทางการเมืองด้วย เนื่องด้วยการเป็นนายตนเองและเชื่อฟังกฎที่ตนเองเป็นผู้สร้างยังอยู่ภายใต้นิยามของเสรีภาพทางศีลธรรมที่หมายถึงการเป็นนายตนเองโดยเป็นนายของความปรารถนาของตนเองได้อย่างสมบูรณ์ตามวิถีของคุณธรรม นั่นคือการที่มนุษย์จะสามารถเชื่อฟังตนเองหรือเชื่อฟังกฎที่ตนเองเป็นผู้สร้างได้ มนุษย์จะต้องสามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองให้เป็นไปตามวิถีของคุณธรรมซึ่งหมายถึงการทำเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมได้ เท่ากับว่าการที่พลเมืองของรัฐซึ่งเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองจะสามารถออกกฎหมายที่มีความยุติธรรมและมุ่งเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมได้ พลเมืองเหล่านั้นจะต้องมีการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของคุณธรรม และสามารถควบคุมความปรารถนาเฉพาะตนให้อยู่ในสถานะที่เหมาะสม ภายใต้การกระทำเพื่อสาธารณะประโยชน์ได้

เสรีภาพทางศีลธรรมทั้งสองความหมายไม่ได้ขัดแย้งกัน นั่นคือเสรีภาพทางศีลธรรมในความหมายที่หมายถึงการเป็นนายตนเองและเป็นนายความปรารถนาของตนเองโดยสามารถ

เลือกการกระทำที่เหมาะสมกับตนเองได้ เป็นเสรีภาพที่มีความหมายมากกว่าแค่การมีส่วนร่วม
ทางการเมือง ด้วยเหตุนี้หนทางในการพัฒนามนุษย์เพื่อบรรลุเสรีภาพทางศีลธรรมสำหรับรัฐไซจิง
ไม่จำเป็นต้องผ่านพื้นที่ทางการเมืองเท่านั้น